

2009-08-11 9

54054
AF336

TANÍTÓK
ÉS
TANÁROK
SZÁMÁRA

MÓDSZERTANI
KÖZLEMÉNYEK

2009. 49. ÉVFOLYAM

3

A szerkesztőbizottság elnöke:

Dr. Szendrei János

Helyettes: Dr. Varga István

A szerkesztőbizottság tagjai:

Bácsi János (Szeged); Dr. Bárdossy Ildikó (Pécs); Dr. Frick Mária (Baja);
Sajtosné Csendes Gyöngyi (Kaposvár); Dr. Lakotár Katalin (Szombathely);
Imre Rubenné dr. (Nyíregyháza); Muholitsné Újvári Klára (Győr); Dr. Nagy Andor (Eger);
Nanszákne dr. Cserfalvi Ilona (Debrecen); Dr. Mágoriné dr. Huhn Ágnes (Szeged);
Dr. Wirth Lajos (Jászberény).

Főszerkesztő:

Rozgonyiné dr. Molnár Emma

Szerkesztők:

Dr. Békési Imréné

Dr. Galgóczi Anna

A lap az Oktatási és Kulturális Minisztérium, az Oktatásért Közalapítvány és a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karának támogatásával jelent meg.

TARTALOM

Dr. Ormándi János–Tóth Zoltán: A fejlesztő-segítő ellenőrzés módszertana a pedagógusok munkájában	97
Döbör Ágota: Az olvasással és irodalmi érdeklődéssel kapcsolatos vélekedések a 10–14 éves tehetséges és átlagos képességű gyerekek körében	102
Agárdy Sándor: Vezetői feladatok az iskolai környezeti nevelésben	106
Dr. Vármonostory Endre: Naptárak, időszámítás	109

MŰHELY

Dr. H. Tóth István–Radek Potlaka: Néhány gondolat napjaink magyar frói-költői nyelvéről	113
Szabadi Magdolna: Zenei nevelés a technikaképzés tükrében	117
Kiss Ferenc: Visszatekintés, lehetőségek, javaslatok	120

ÖRÖKSÉG

Dr. Frick Mária: Radnóti Miklós és a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma	125
Dr. Oláh János: Gondolatok egy régi Religio és Nevelés lapozgatása közben	134

SZEMLE

Dr. B. Fejes Katalin: V. Raisz Rózsa: Szövegszerkezet és stílus	139
Bucsány György: A Nagyajtósi-émlékkönyv	142
Dr. Domonkos János: Robin Kerrod: Vízimadarak	143

DR. ORMÁNDI JÁNOS
főiskolai tanár
SZTE JGYPK
Tanító- és Óvóképző Intézet
Alkalmazott Pedagógia és Pszichológia Tanszék
Szeged

TÓTH ZOLTÁN
nevelési igazgatóhelyettes
Vedres István Építőipari
Szakközépiskola
Szeged

A fejlesztő-segítő ellenőrzés módszertana a pedagógusok munkájában

„Ha csak módszereket tanulsz meg,
a módszereknek a foglya leszel,
míg ha elveket sajátítasz el,
akkor saját magad gondolhatod ki
a módszereidet.”
(Ralph Waldo Emerson)

Bevezetés

A fejlesztő-segítő ellenőrzés – akárcsak közeli rokona, a fejlesztő-segítő *értékelés* – viszonylag új keletű fogalom a pedagógiai szakirodalomban, bár az utóbbi időben meglehetősen gyakran találkozunk vele. A magyar iskolarendszerben az utóbbi másfél évtizedben (történelmi távlatban véve a rendszerváltás óta) végbement változások miatt szükségessé vált a pedagógiai munka fejlesztő-segítő ellenőrzése, hiszen az iskolai élet a korábbi évtizedekhez képest nagyon felgyorsult, s a nevelők nem mindig tudnak azonnal a legmegfelelőbb eszközökhöz nyúlni a tanítási folyamat során. Ahogyan azt Hunya Márta egyik írásában olvashatjuk¹, „a fejlesztő értékelésnek Magyarországon – az alternatív és a speciális pedagógiák kivételével és a nyelvtanításban alkalmazott kezdeményezéseket leszámítva – szinte nincs is gyakorlata”. Hogy ez mégis hangsúlyossá vált a hazai mindennapokban, az az OECD fejlesztő értékelési kutatásainak és esettanulmányainak, valamint a szakminiszterek nemzetközi egyeztető fórumainak köszönhető.

A fejlesztő értékelés abban különbözik a hagyományos értékelési formáktól, hogy a tanítási-tanulási folyamat *közben* történik az értékelés, nem utána, így a módszer lehetőséget biztosít a pedagógusnak arra, hogy a lehető leggyorsabban korrigálja is hibáit. Hunya Márta szerint² az értékelés e formáját még be kell vezetni a magyar pedagógiai köztudatba, hiszen a hagyományosan végzett ellenőrzési formák szemléletétől idegen: eddig mindig a tanítási-tanulási folyamat végén értékeltünk, így nem volt lehetőség megfelelő visszacsatolásra. (Meg kell említenünk, hogy pl. a minőségbiztosítás Comenius-rendszere a PDCA-ciklus bevezetésével úttörő munkát végzett a magyar módszertani kultúra fejlesztése terén.)

Vidákovich Tibor egyik előadásában leszögezi, hogy bár „a pedagógiai értékelés alapfunkcióinak (szummatív, formatív, diagnosztikus) rendszere mintegy negyven éve ismert és viszonylag jól definiált, ennek ellenére időről időre újraélednek a rendszert értelmező, az egyes funkciók működését, hatásait vizsgáló kutatások, illetve egyik vagy másik értékelési funkció alkalmazási körét kiterjesztő, új lehetőségeit kereső kísérletek.”³ Ezek közé sorolja a 70-es, 80-as években oly divatos diagnosztikus értékelési modellt, illetve a '90-es évek közepén nagy

¹ Hunya, I.

² Uo.

³ Vidákovich Tibor: *Fejlesztő értékelés: A formatív értékelés újrafelfedezése.*

lendületet nyert formatív értékelést. Noha a fejlesztést segítő értékelési típusok céljaiban és módszereiben vannak különbségek, de az értékelés során alkalmazott alapelvek, valamint a mérés alapttechnikái szinte azonosak: analitikusak, tehát a vizsgált tudás vagy képesség részletes elemzésére és az eredmények fejlesztést segítő visszajelzésére törekszenek.

Le kell szögeznünk, hogy a pedagógiai szakirodalomban a nevelők munkájának fejlesztése erősen háttérbe szorul a tanulók fejlesztésének szándéka mögött. Olybá tűnik, mintha a pedagógusok munkájának értékelése az iskola „belügye” lenne, és a mindenkori iskolavezetés nem szorulna rá a szakszerű segítségnyújtásra.

A törvényi előírások szerint 2007. március 30-ig kötelezően benyújtott Intézményi Minőségirányítási Program (IMIP) átdolgozással megoldódni látszik. Ebben a belső szabályozó dokumentumban ugyanis az irányított önértékelés mellett végre a pedagógiai munka értékelése is konkrét szempontrendszerrel szerepel. A következőkben a program eredményeit, tanulságait szeretnénk bemutatni mind a vezetői, mind a pedagógusi munkavégzés segítése-fejlesztése kontextusában.

A vezetői ellenőrzés és értékelés rendszeréről

A program elkészítője és végrehajtásának felelőse az intézmény vezetője. A program, akárcsak a többi belső iskolai szabályzat, a fenntartó jóváhagyásával vált érvényessé, így már ebben a két momentumban is megfelelő hangsúllyal szerepel a vezetettség és az ellenőrzöttség mint a vezetői munkát nagyban megkönnyítő tényezők.

A vezetői ellenőrzés folyamata lényegében a helyi pedagógiai program megvalósításának nyomon követését, az intézmény külső-belső megfeleléségének vizsgálatát jelenti. Hiányosságok, illetve negatív tapasztalatok esetén az adott terület felelős vezetője a szabálytalanság súlyának megfelelő javaslatot tesz az iskolavezetésnek a felelősség érvényesítése céljából (intézkedési, szervezési utasítással), és a hiányosságok megszüntetését is segíti. A teljesítménykövetelményeket a felső, vezetői szinten a vezetők, illetve maga a fenntartó határozzák meg a program és a közvetlen, konkrét vezetői elvárások megfogalmazásával.

A vezetői teljesítménykövetelményeknek természetesen a minőségcélokhoz kapcsolódva, azokat megelőzve kell tartalmazniuk a vezetői pozíció ellátásával kapcsolatos követelményeket. Ezt a munkát évente, minden tanév kezdetén el kell végezni, és át kell adni az érintetteknek. A teljesítménykövetelmények meghatározása során mindenképpen ügyelni kell arra, hogy a teljesítménykövetelmények adott tanévre vonatkozhatnak, és tartalmazniuk kell a vezető, illetve a pedagógus személyes adatait, valamint a teljesítménykövetelmények részletes leírását.

A vezetői teljesítményt az adott évre rögzített teljesítménykövetelmények alapján kell értékelni. Az értékelésben maguk a vezetők, a fenntartó és a nem vezető beosztású pedagógusok vehetnek részt. Az értékelést a tanév végén, de legkésőbb a következő tanév megkezdéséig el kell végezni, és írásban át kell adni az érintetteknek.

A teljesítményértékelés során el kell készíteni egy összesített értékelést, mely a teljesítményértékelést a következők szerint tartalmazza:

- kiemelkedő teljesítmény,
- átlag feletti teljesítmény,
- átlagos teljesítmény,
- átlag alatti, fejlesztésre szoruló teljesítmény,
- nem kielégítő, fejlesztésre szoruló teljesítmény.

Az összesített értékelést a részletes teljesítményértékelés során adott értékelések átlagaként kell elkészíteni, s ez egy részletes teljesítményértékelést tartalmaz. Ennek kötelező elemei a következők:

- az érintett személyes adatai,

- a teljesítménykövetelmények szerinti részletes szöveges értékelés, valamint az értékelés az összesített értékelésnél megadott kategóriák szerint;
- az összefoglaló értékelés, javaslatok, intézkedések, melyek az érintett teljesítményértékelése során megállapíthatóak, és az érintett személy teljesítményének minőségi javítását segítik elő.

Egyéb fejlesztési területek

Az iskolavezetésnek a korábban említettek mellett egyéb területeken is fejlesztő-segítő munkát kell végeznie. E tanulmány keretei között két meghatározó területtel, a humán erőforrás-fejlesztéssel és a patronáló tanár kiválasztásának mikéntjével foglalkozunk, s mindkettő stratégiai jelentőségű szempontnak tekintendő: egy iskola életét, a falai között folyó pedagógiai munkát évtizedekre meghatározza a pedagógusok képzettsége, illetve a kezdő tanárok kollegiális segítése.

A *humán erőforrás-fejlesztés* célja minden közoktatási intézményben a megfelelően szakképzett munkaerő kiválasztása, a munkatársak teljesítményének megerősítése, javítása, ösztönzése és fejlesztése, illetve ezek segítségével a szervezet célkitűzéseinek elérése. A működés szempontjából meghatározó partnerek – pedagógusok és nem pedagógusok – továbbképzésének fő dokumentuma a továbbképzési terv, mely az intézmény küldetésének és Pedagógiai Programjának figyelembevételével készült. Az alapidokumentum alapján készítjük az éves beiskolázási tervet, melyben a partneri igények is megjelennek. Pénzügyi fedezetét az éves költségvetési keret biztosítja. (A nem pedagógus dolgozók továbbképzéséről a helyi szükségletek és lehetőségek figyelembevételével az iskolavezetőség dönt.)

A *patronáló tanár kiválasztása* ugyancsak nagy felelősséget ró az iskolavezetésre, hiszen feladatai közé tartozik a belépő új, pályakezdő, illetve nem pályakezdő kolléga óráinak látogatása (havonta egyszer) az óralátogatási értékelő lap szempontjai szerint, az adminisztráció pontos vezetése és az informális problémák megbeszélése. Patronáló tanár e szempontok szerint iskolánk legalább 5 éve kinevezett pedagógusa, általában munkaközösség-vezető, illetve az ő javaslatára kiválasztott munkatárs lehet.

A pedagógus értékelése

A pedagógusi munka teljesítményértékelésének célja, hogy a pedagógusok számára a munkavégzéssel szemben elvárásokat fogalmazzon meg, amelyek konkrét, értékelhető támpontokat adnak munkájuk végzéséhez, és meghatározza anyagi elismerésüket, illetve hogy az iskolában dolgozó pedagógusok munkavégzését egységes, munka- és teljesítményalapon értékelje.

Az értékelés alapjai, szempontjai közé tartoznak azok a pedagógiai tevékenységek, melyek részei az iskolai munkának és elengedhetetlen feltételei a minőségi kritériumok meghatározásának. Ezek egy része független a pedagógus személyétől, külső tényezők, de meghatározzák a pedagógiai munkát. A másik részük – az iskola feladatellátási tervével összhangban – az iskolai élet nevelői tevékenységéhez tartozik. Az értékelés harmadik, legfontosabb eleme az elért eredmények értékelése, a tanulókkal szemben támasztott követelmények teljesítése és ennek a teljesítmény-értékelésben történő megjelenése, hiszen a közoktatási törvény által törvényileg is biztosított minőségi bérpótlék felhasználásának és az egyéb lehetséges elismeréseknek összhangban kell lenniük a befektetett munkával és az elért eredményekkel.

A minőségi szorzó

Az iskola értékelési rendszerének új eleme a minőségi szorzó, mely a megítélés objektivitását hivatott biztosítani. Az iskolai nevelő-oktató munka egyes részterületeit különböző fokozatú minőségi szorzóval ismerjük el. A minőségi szorzó határértékeit a nevelőtestülettel

együttműködve az iskolai minőségirányítási programban határozzuk meg az egyes részterületekkel együtt. A minőségi szorzót tényszerű módon megfogalmazott minőségi értékelő lapon, a minőségirányítási programban megfogalmazottak szerint kell meghatározni. A minőségi szorzó megállapítója és a nevelő minden esetben aláírásával hitelesíti az értékelő lapot. A minőségi szorzó megállapítására a munkáltatói jogkör gyakorlója, az igazgató jogosult. Minőségi szorzót minden tanévben a minőségi részterületekben meghatározottak szerint állapít meg az iskola a nevelő számára.

A nevelő minőségi mutatója

A nevelő számára megállapított minőségi szorzók átlaga adja a nevelő minőségi mutatóját, melyet 1 század pontosságra kerekítettünk. Megállapításánál az összes szempont értéke számít, s amely szempont nem érinti az adott nevelőt, annak a minőségi szorzó értéke 1,00. A minőségi mutató egy tanévben két alkalommal változhat a minőségi szorzók meghatározásakor:

1. időpont: szeptember 30.
2. időpont: március 15.

Az új minőségi mutató meghatározásakor egy tanévben csak a változó vagy új minőségi szorzót kell változtatni. A nevelő számára a tanévben egyszer megállapított és nem változó minőségi szorzója a tanév minden számításánál változatlan marad.

Az értékelés során 17 minőségi részterületet különítünk el, melyek megközelítően teljes körűen képesek feltérképezni a tanárok pedagógiai munkájának mennyiségét, minőségét, illetve hatékonyságát. Az említett részterületek a következők:

1. A tanított tanulócsoporthoz, osztályok átlaglétszáma
2. A tanított osztályok tanulóinak körében a halmozottan hátrányos helyzetűek aránya az iskolai átlaghoz képest
3. Tanórán kívüli foglalkozások és tanulási nehézségekkel, mentális problémákkal küzdő tanulókkal való foglalkozás
4. Az Oktatási Hivatal felmérési eredményeinek iskolai elismerése. (Az országos felmérés és az iskolai átlag tükrözi az iskolában folyó alapkészségek fejlesztésének eredményeit.)
5. Óralátogatási értékelés szorzója a látogatást követően
6. Az iskola vezető beosztású tanárait (igazgatóhelyettesek, munkaközösség-vezetők, műhelyfőnökök) vonatkozó értékelése
7. Speciális pedagógus munkakörök (diákönkormányzatot segítő pedagógus, szabadidő-szervező pedagógus, ifjúságvédelmi felelős pedagógus)
8. Tanulmányi és sport versenyeredmények
9. Egyéb, iskolai felkészítést igénylő versenyeken való részvétel és eredményesség
10. Tanításon kívüli tevékenységek szervezése
11. Osztályfőnöki munka
12. A szakmai munka és a szakirányú továbbképzésen való részvétel
13. Ügyeleti munka értékelése
14. Adminisztrációs tevékenység értékelése
15. A nevelő iskolai fegyelmi vétségei
16. Értékelő-önértékelő kérdőív
17. Tanulói értékelő kérdőív a tanárokról

Az utolsó két részterület (kérdőív) eredménye a pedagógus minősítését nem befolyásolja, hiszen e szempontoknál a tanár, illetve a diák objektivitása erősen megkérdőjelezhető. E két szempont mégis azért került bele az intézmény minőségirányítási programjába, mert egyfelől a klímateszteket jól kiegészítik, másfelől pedig – a törvényi előírások szerinti gya-

korisággal végzett – minőségirányítási munkában a partneri elégedettségről is információval szolgálnak.

Az iskola minőségi mutatója

Az iskola nevelőinek minőségi mutatóját összeadva és elosztva a nevelők számával megkapjuk az intézmény minőségi mutatóját. Az iskola minőségi mutatóját egy tanévben két alkalommal kell meghatározni, hasonlóan a nevelők minőségi mutatójának meghatározásához.

A minőségi bérpótlék meghatározása

A nevelők anyagi elismerésére rendelkezésre álló intézményi bérokeretet elosztjuk az iskola nevelői minőségi mutatóinak összegével. Ennek eredményeként megkapjuk az egy minőségi egységre eső minőségi bért. Az egy egységnyi minőségi bért megszorozva a nevelők által elért minőségi mutatóval megkapjuk a nevelő minőségi bérpótlékát. A pótlék meghatározásakor minden esetben század nagyságrendre kerekítünk. Az iskola nevelői számára minőségi bérpótlékot két alkalommal határoz meg a munkáltató akkor, amikor változik a nevelők és az iskola minőségi mutatója.

Összegzés

Az értékelés problematikája meghatározó egy pedagógusközösség életében. Az utóbbi évtizedek reformdömpingjei az oktatásügyben meggyőződésünk szerint mégis sok esetben okoztak olyan gondokat, melyek a tanári munka jellegének és mindennapjainak ismeretében elkerülhetőek lettek volna. A legmesszebbmenőkig egyetértünk Nagy Máriával, akinek szakértő véleménye szerint „a tanári munka valóságos gyakorlatának ismerete a reformok sikerességének elengedhetetlen feltétele”⁴. Az intézményi minőségirányítási programok iskolai szintű megalkotásával, úgy látszik, az intézmények és vezetőik feje feletti döntéshozatal ideje végre leáldozott. A jeles amerikai oktatáskutató, Andy Hargreaves véleménye szerint „a jövőnk saját találékonyságunkon múlik, azon, hogy kollektív bölcsességünket megőrizzük és fejlesszük, azaz kreativitásunkon, problémamegoldó és együttműködési képességünkön, valamint a folyamatos tanulás iránti elkötelezettségünkön. Az iskolák – mint a tudásgazdaság közintézményeinek utolsó maradványai –, valamint a tanárok szerepe felbecsülhetetlen ebben. Azok, akik csupán a tanítási technikákra és a teljesítménystandardokra figyelnek, és nem ismerik fel, hogy a tanárok ennél jóval szélesebb morális és szociális feladatot töltenek be, a jövőt élik fel.”⁵

A fejlesztő-segítő ellenőrzés szabályoz és minősít. Az ellenőrzés mindig tervszerű, tényyszerű és objektív legyen. Az elemzés, értékelés mindig feladattevékenységre és ne a konkrét személyre vonatkozzon. Az intézményen belüli ellenőrzés független, tárgyilagos, bizonyosságot adó és tanácsadó tevékenység, melynek célja, hogy az adott intézmény működését fejlessze, és eredményességét növelje.

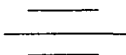
IRODALOM

Vass Vilmos: A fejlesztő értékelés lehetőségei. *A tanulás fejlesztése a fejlesztő értékelés segítségével* – nemzetközi és magyar szeminárium, Budapest, 2005. szept. 29–30.

⁴ Nagy Mária 2007, 38. p.

⁵ Idézi Nagy 2007, 44. p.

- Vidákovich Tibor: Fejlesztő értékelés: a formatív értékelés újrafelfedezése. *A tanulás fejlesztése a fejlesztő értékelés segítségével* – nemzetközi és magyar szeminárium, Budapest, 2005. szept. 29–30.
- Hunya Márta: A fejlesztő értékelés eszközei. *A tanulás fejlesztése a fejlesztő értékelés segítségével* – nemzetközi és magyar szeminárium, Budapest, 2005. szept. 29–30.
- Brassói Sándor – Hunya Márta – Vass Vilmos: *A fejlesztő értékelés: az iskolai tanulás minőségének javítása*. Új Pedagógiai Szemle, 2005. július-augusztus, 4–17. p.
- Dobó László: *A Vedres István Építőipari Szakközépiskola minőségirányítási programja*. Szeged, 2007. 03. 30.
- Vass Vilmos: *Az európai dimenzió pedagógiai megközelítései*. Új Pedagógiai Szemle, 2000. december, 109–119. p.
- Gergely Gyula: *Járjunk a földön, és biztosítsuk a minőséget! I-II*. Új Pedagógiai Szemle, 2000. október és november, 20–34. p. és 36–43. p.
- Sági Matild: *A tanári munka értékelése és az iskolai eredményesség*. In: Lannert Judit és Nagy Mária (szerk.): *Az eredményes iskola*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest, 2006.
- Balázs Éva (szerk.): *Oktatásmenedzsment*. OKKER Kiadó – Országos Közoktatási Intézet Kutatási Központ, Budapest, 1998.
- Nagy Mária (szerk.): *Pedagóguspálya és életkörülmények 1996/97*. OKKER Kiadó, Budapest, 1998.
- Tanárkérdés: Eredményes tanárok pályára vonzása, szakmai fejlődésének elősegítése és megtartása*. Új Pedagógiai Szemle, 2007. január, 100–108. p.
- Nagy Mária: *Tanárok – a változások motorjai vagy kerékkötői*. Új Pedagógiai Szemle, 2007. február, 38–44. p.
- Kovács István Vilmos: *Oktatással a versenyképességért*. Új Pedagógiai Szemle, 2007. január, 11–20. p.

DÖBÖR ÁGOTA

főiskolai tanár

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Szeged

Az olvasással és irodalmi érdeklődéssel kapcsolatos vélekedések 10-14 éves tehetséges és átlagos képességű gyerekek körében

Kutatásomban az olvasás, a szövegértés és az empátia összefüggéseit vizsgáltam tehetséges és átlagos képességű tanulónál. Jelen tanulmányban az általam összeállított olvasási kérdőív eredményeit mutatom be.

Összesen 672 felső tagozatos diák vett részt a kutatásban, több településről. A diákok 51,8%-a tartozott a tehetséges, 48,2%-uk pedig a kontroll csoportba.

A tehetséges csoport az alábbi tehetséggondozó iskolák diákjaiból tevődött össze:

- Bolyai Általános Iskola, Szerencs
- Koroknay Dániel Tehetséggondozó és Általános Iskola, Mád
- Apáczai Csere János Általános Iskola, Taktaharkány
- Csanád Vezér Általános Iskola és Művészetoktatási Intézmény, Mezőkövácsháza
- Móricz Zsigmond Általános Iskola, Mátészalka

A kontroll csoport tagjait pedig az alábbi iskolák diákjai alkották:

- Általános Iskola, Beled
- Pátzay Pál Általános Iskola, Kapuvár
- Piroskavárosi Általános Iskola, Csongrád

Kérdőív segítségével szándékoztam feltárni a gyerekek olvasási motivációját, vagyis hogy miért olvasnak a gyerekek manapság, milyen tényezők hatására vesznek a kezükbe egy könyvet. A megkérdezettek számára leginkább a könyv tartalma és a kényszer az olvasási motiváció, az első benyomás a könyvről és a külső vélemények nem befolyásolnak. A t-próba és a Chi-négyzet teszt alapján is a kontroll csoport tagjai inkább azért olvasnak el egy könyvet, mert az kötelező olvasmány, míg a tehetségesek inkább a tartalom és mások ajánlása alapján döntenek egy könyv mellett.

Az egyes évfolyamok szerint csak a tartalomra vonatkozóan találhatunk eltérést (ANOVA). Az 5-6. osztályosok még lelkesebbek a tartalommal illetően, később ez már nem annyira fontos a gyerekeknek. Nemek szerint pedig a lányoknak fontosabb a tartalom és a könyv címe, míg a fiúk esetében a kötelező olvasmány ténye elhomályosít mindent.

Kérdésként szerepelt, hogy kivel/kikkel osztják meg a gyermekek olvasmányélményeiket. Ez több szempontból is fontos kérdés. Az olvasmányélmények megbeszélése segíti a lényegkiemelést, a megértést, ugyanakkor a kritikai gondolkodásra és a véleményalkotásra is pozitívan hathat. Ebben a kérdésben az anyák dominanciája figyelhető meg. A diákok olvasmányaikról leginkább az édesanyjukkal beszélgetnek. (Ez főleg a lányokra jellemző – 79,3%-uk beszél meg anyjával élményeit.) Ezután következnek a barátok, majd az apák és a testvérek. Jelentősen kicsi azok aránya, akik a nagyszüleikkel osztják meg olvasmányélményeiket. Ezen az eredményen nem csodálkozhatunk, hiszen sok gyereknek lehetősége sincs napi kapcsolattartásra nagyszüleivel. Sajnos a minta 13,2%-a senkivel sem beszél meg az élményeit, illetve senkitől sem kérdezi meg, ha nem ért valamit. Ez az eredmény elszomorító, hiszen az olvasmányélmények megbeszélése nyújtotta fejlesztő hatástól is elesnek ezek a gyerekek.

Évfolyamok szerint azt láthatjuk, hogy az 5-6-osok beszélnek inkább az olvasmányaikról, a 8-osok már kevésbé osztják meg ezeket az élményeket. Szignifikáns különbséget itt is az édesanya és a nagypapa kapcsán mutatott az analízis, vagyis leginkább az anyával, és legkevésbé a nagypapával beszélgetnek a gyerekek.

Észlelhetők különbségek a gyerekek között annak alapján is, hogy a tehetséges vagy a kontroll csoportba tartoznak-e. Két pontban találtam eltérést. A tehetségesek hajlamosabbak megbeszélni olvasmányélményeiket barátaikkal és tanáraikkal. Valószínű, hogy ők többet is olvasnak, és szívesebben is beszélnek erről, s talán a tehetséggondozásra képzett tanárok is jobb technikákkal rendelkeznek ezen a téren, vagy talán többször teremtenek lehetőséget megbeszélésre, kérdezésre.

Megkérdeztem a gyerekeket, hogy általában honnan tájékozódnak, és mennyire tartják érdekesnek, hasznosnak az egyes médiumokat. A válaszlehetőségeket 5 fokú skálán mértem az érdekesség tekintetében (1-legérdekesebbtől 5-legkevésbé érdekesig). A „digitális generáció” természetesen az internetet tartja a legérdekesebbnek, a tanórákat, valamint az újságot és a televíziót tartják a legkevésbé érdekesnek.

A hasznosságról vallott vélemények esetén a válaszlehetőségeket szintén 5 fokú skálán mértem (1-leghasznosabbtól 5-legkevésbé hasznosig). A diákok a leghasznosabb forrásnak az internetet választották, legkevésbé hasznosnak pedig a televíziót és az újságokat tartják.

Számos faktorban különbség található a lefuttatott t-próbák és a varianciaanalízis alapján. Nemek szerint elkülönítve az eredmények azt mutatják, hogy érdekesség szempontjából a TV-t és az internetet a fiúk preferálják, a könyveket viszont a lányok. A hasznosság kapcsán ugyanezekben a helyeken találtam szignifikáns eltéréseket, vagyis a TV-t és az internetet a fiúk tartják hasznosabbnak, míg a lányok itt is a könyveket preferálják. Az évfolyamok szerint az internet esetében találtam különbséget, leginkább a 8-osok számára érdekes és hasznos az internet.

A következő kérdéscsoportban az első kérdés a talán legfontosabb tényre kérdezett rá, arra, hogy általában véve a gyermekek mekkora hányada szeret olvasni. A gyerekek 52%-a

válaszolt igennel, ám a magas igenek száma elsöre elvárászerű válaszdást sejtet. Az eredmények szerint a lányok jobban szeretnek olvasni, mint a fiúk. A tehetséges csoportba tartozók szintén jobban szeretnek olvasni, mint a kontroll csoportba tartozók. Mindez egybecseng a tanulmányi átlaggal, vagyis akik jobb eredményeket érnek el az iskolában, azok jobban kedvelik az olvasást. Az iskolai osztályokat nézve pedig azt láthatjuk, hogy minél idősebb valaki, sajnos annál kevésbé szeret olvasni!

Szintén az olvasási motiváció felkutatása céljából a tanulóknak 11 itemet kellett rangsorba állítani. Arra kerestem a választ, mit gondolnak a gyerekek, mire használható az olvasás. A megkérdezettek szerint az olvasás sok mindenre jó, de leginkább a szókincset és a fogalmazási képességeket lehet olvasás útján fejleszteni, valamint azért és akkor szeretnek olvasni, ha érdekesnek vélik az olvasmányt. Az egyéb válaszok között megtaláljuk a *pihentető* jelzöt, azt, hogy jó dolog beleélni magunkat a történetbe, megtanulhatóvá válik az idegen nevek kiejtése, ötleteket adhat, és új információkat szerezhetnek a világról.

Az adatok tömörítése céljából faktoranalízist végeztem, amelynek segítségével csoportokat különíthettem el egymástól. A faktorstruktúra négy csoportot hozott létre:

1. csoport – akik szerint az olvasás elsősorban kikapcsolódásra jó;
2. csoport – akik szerint az olvasás hatására a nyelvi készségek és a teljesítmény javul;
3. csoport – akik szerint a képzelet fejlődését érhetjük el olvasással;
4. csoport – akik az intellektuális fejlődést hangsúlyozták.

Ezek szerint tehát a mintában élesen kirajzolódik négy csoport annak alapján, hogy az olvasást milyen szempontból tartják jó tevékenységnek. Ez azt is jelenti, hogy a gyerekek fejében a kikapcsolódás és a fejlesztő hatás szétválik, ezek egyidejű jelenlétét nehezen tudják elképzelni. Ez is magyarázhatja, miért olvasnak keveset. Ha kikapcsolódásnak tekintjük, akkor napjainkban erős konkurenciái vannak a könyveknek (filmek, számítógépes és internetes játékok), ha fejlesztő hatását nézzük, akkor a gyerekek szerint ez ellentétes a kikapcsolódással, vagyis ami fejleszt, az biztosan nem élvezetes (a faktormátrix eredményei alapján). Természetesen ez téves elképzelés, hiszen az izgalmas, valóban kikapcsolódást nyújtó irodalmak olvasása is számos fejlesztő hatást eredményez. Sajnos úgy tűnik, a gyerekek számára ez a kettő végtelenen szemben áll egymással, így nyilvánvalóan csökken az olvasási motivációjuk.

A főbb faktorok (nemek, illetve csoportba tartozás: tehetség vagy kontroll) szerint megint eltérések fedezhetők fel. Egyrészt a lányok inkább gondolják érdekesnek és kikapcsolódásnak az olvasást, mint a fiúk; másrészt a tehetségesek sokkal inkább látják és elismerik az olvasás szókincsfejlesztő, fogalmazási készséget javító hatását, valamint többen gondolják úgy, hogy a képzelőerő mozgósítható olvasás közben.

Mindezek után kíváncsi voltam arra is, hogy milyen kép él a gyerekek fejében a sokat olvasó gyerekekről. Megkértem őket, hogy rangsorolják a felsorolt tulajdonságokat. (Mindkét rangsorolási feladatban egy 200 fős előteszt alapján állítottam össze a végleges kérdőívben szereplő itemeket.) Ismét faktoranalízissel kezdtem az elemzést a megbúvó struktúrát fűrkészve. Itt is négy faktorba rendeződött az adatstruktúra.

A sokat olvasókról tehát az alábbi négy csoportnak megfelelő kép rajzolódott ki:

1. csoport – szerintük a sokat olvasók az olvasás előnyeiből profitálnak: okosak, intelligensek, jól fogalmaznak;
2. csoport – szerintük a sokat olvasók a szabadidejüket töltik olvasással;
3. csoport – szerintük ezek a gyerekek érdeklődőbbek a többieknél;
4. csoport – szerintük a sokat olvasók általában magukba fordulók.

A diákok legnagyobb része szerint a sokat olvasó gyerekek stréberek (24% szerint), valamint sok (helyenként túl sok) a szabadidejük (23,1%), melyhez a nagy szókincs (17,7%) és a szorgalom (15,1%) is hozzájárul. Az egyéb válaszok között pedig megtalálhatunk olyan jelzőket, mint nagy fantáziával bírók, illetve hogy okosak.

A főbb faktorok szerint szintén találtam eltéréseket: a lányok, illetve a tehetségesek inkább tartják érdeklődőnek, műveltnek, jó fogalmazónak a sokat olvasó társaikat, mint a fiúk és a kontroll csoport tagjai.

A következőkben különböző könyvtípusokat soroltam fel a diákoknak, akiknek egyenként kellett rangsorolni azokat (a könyvek típusai itt is egy előteszt után kerültek a listára). A fiatalok legjobban a vidám, humoros könyveket, kalandregényeket és a fantasy könyveket szeretik. A legkevésbé kedvelt könyvfajták az útleírások, az életrajzi könyvek és a természetleíró könyvek.

Aszerint, hogy milyen könyveket szeretnek, és miket utasítanak el a gyerekek, hét csoportot különíthettem el:

1. akik az útleírást és a naplót kedvelik, azok kifejezetten nem kedvelik a sci-fi és a fantasy könyveket;
2. akik az ifjúsági regényt és az állattörténeteket kedvelik, azok kifejezetten nem kedvelik az életrajzi könyveket;
3. akik az igaz történeteket kedvelik, azok kifejezetten nem kedvelik a horrort;
4. akik a vidám könyveket és a kalandregényeket kedvelik, azok kifejezetten nem kedvelik a romantikus történeteket;
5. akik a háborús és az életrajzi könyveket kedvelik, azok kifejezetten nem kedvelik a horrort;
6. akik az ismeretterjesztő és a természetleíró könyveket kedvelik, azok kifejezetten nem kedvelik a naplókat;
7. akik a történelmi könyveket kedvelik, azok kifejezetten nem kedvelik a bűnügyi regényeket.

Nemek szerint egyértelmű különbségek adódnak a kedvelt könyvtípusokban (t-próba alapján). A lányok jobban szeretnek romantikus regényeket, vidám, humoros könyveket, igaz történeteket, ifjúsági regényeket, állattörténeteket és naplókat olvasni; a fiúk viszont a történelmi könyveket, a fantasy és sci-fi könyveket, a horror és háborús könyveket preferálják. Csoportok szerint megvizsgálva azt tapasztaltam, hogy a tehetséges gyermekek az igaz történeteket és az ifjúsági regényeket szeretik jobban, a kontroll csoport diákjai pedig a horror könyvekre voksolnak inkább.

Végül megkértem a gyerekeket, sorolják fel, hogy a kötelező irodalmakon kívül milyen könyveket olvastak el a vizsgálatot megelőző két hónapban. Itt említeném meg, hogy a kérdőív felvételét megelőző két hónapban egy iskolai szünet minden esetben volt. A gyerekek 34,9%-a egy könyvet sem (!) olvasott el ez idő alatt. Az igazán buzgó olvasók, 19 gyermek, vagyis a minta mindössze 3%-a olvasott négy vagy ennél több könyvet az elmúlt két hónapban. Ebből 16-an a tehetséges csoportba tartoznak, és 3-an tagjai a kontroll csoportnak.

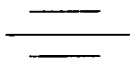
Rákérdeztem a szabadidő eltöltésének egyéb módozataira is. Pozitív, hogy a nagyarányú tv-nézés és nethasználat mellett a baráti beszélgetések is kiemelkedő szerepet kapnak. Ebből láthatjuk tehát, hogy a digitális generációnak igenis szüksége van a személyes érintkezésekre, társas kapcsolatokra.

Nyilvánvaló különbségeket találtam a fő faktorok mentén. Nemek szerint a lányok több időt töltenek olvasással, míg a fiúk tv nézéssel és a barátokkal. Évfolyamok elemzése alapján kitűnik, hogy a zenehallgatás mint szabadidős tevékenység jelentősége az életkorral együtt növekszik. A tanulmányi átlag és a szabadidő eltöltésének összevetése szerint minél rosszabb tanuló valaki, annál kevesebb időt tölt könyvek olvasásával. A tehetséges és kontroll csoportok között három esetben van különbség: a tehetséges gyermekek több időt töltenek internetezés-sel, zenehallgatással és olvasással, mint kontroll csoportba tartozó társaik.

A kutatás eredményeiből kitűnik, hogy valóban egyre nehezebb a fiatalokat az olvasás szeretetére nevelni. Addig, míg számukra ez egy szükséges rossz, amiben nem látják a szóra-

kozás lehetőségét, nehéz motiválni őket egy-egy jó könyv elolvasására. Szomorú tendenciák rajzolódtak ki, például, hogy minél idősebb valaki, annál kevésbé olvas, és annál kevésbé beszél az élményeiről, illetve egyre kevésbé is kérdez, ha nem ért meg valamit.

A kutatás második részében megnéztem ezeknek a gyerekeknek a szövegértési színvonalát, valamint az empátiájuk szintjét is. Ezek ugyanis összefüggnek az olvasással. Az eredmények helyenként az elvártnak megfelelően alakultak, máshol voltak meglepetések. Ezeket egy későbbi számban ismertetem majd.

AGÁRDY SÁNDOR

tanár

Általános Iskola

Tomyospálca

Vezetői feladatok az iskolai környezeti nevelésben

„Legfontosabb feladatunk gyermekeinket a természetbe visszavezetni.

*Aki erre képes, aki e tekintetben jó tanító,
az több lelket ment meg, mint egy jó plébános.”*

(Konrad Lorenz)

A környezeti nevelés előbb mint fogalom, majd mint diszciplína a 20. század 70-es éveinek közepétől kezdett rohamosan ismertté válni hazánkban. Kezdetben a civil mozgalmak szárnyai alatt, táborok, szakkörök, klubok formájában forrott ki hazai gyakorlata, hogy aztán az óvodai, illetve az iskolai életben is figyelmet, szerepet, elismertséget kapjon. Dr. Szalay-Marzsó Lászlóné, dr. Legány András, dr. Tóth Albert, Vízay Istvánné dr. nevét mindenképpen meg kell említenem, akik elindítói és zászlóvivői voltak (néhányan még ma is aktív szerepet töltenek be) a környezeti nevelés nemes ügyének.

Jómagam 1978-tól vagyok az óvodai, iskolai környezeti nevelés elméleti és gyakorlati szószólója, illetve konkrét programok, munkaformák alapján való végrehajtója. Mint megyei biológia szaktanácsadó 1986-tól dr. Kuknyó János MPI-igazgató támogatásával országos szintre emeltük a megyénkben folyó iskolai (részben középiskolai) környezeti nevelést, mely egyszerre jelentette – óvodai és iskolai közegben – a természet megismerését, védelmét, illetve a lokális környezeti problémákra irányuló figyelemfölvívást. Kiváló segítőre találtam a 80-as években dr. Káposztássy né dr. Berecz Emília asszonyban, a Megyei Tanács környezetvédelmi titkárában. Munkánk eredményességét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg megye iskoláinak több mint 70%-ában kezdődött meg a környezet-, illetve a természetvédelmi szakkörök munkája. Ezeknek hatalmas kisugárzó ereje volt a szélesebb iskolai, illetve települési szemléletformálásra is.

Sajnos a szaktanácsadói rendszer szétforgcsolódása a rendszerváltást követő 2-3 év után teljes mértékben erodálta az iskolai környezeti szakköri mozgalmat is. Mai állapotában az iskolai gyakorlati tevékenységekre épülő (hiszen csak így van értelme) környezeti nevelőmunka számarányát tekintve a 70-es évek közepének, vagyis az indulásnak a szintjére – egyes becslések szerint az alá – süllyedt. Ebből a „kátyúból”, erről a mélypontról hasonló módsze-

rekkel és eszközökkel lehetne kiemelni a környezeti nevelés ügyét, mint annak idején az induláskor. Azért mondom, hogy „hasonló”, mert más társadalmi közegben más gyermek-összetételű intézményi struktúrákban kell folytatni a munkát. Vagyis véleményem szerint újra kell gondolni és működtetni a megyei szaktanácsadói hálózatot (környezeti nevelési szaktanácsadó), létre kell hozni megyei vagy kistérségi szinteken a bázisiskolák, országos szinten az „ökoiskolák” rendszerét, anyagi és keretjellegű szakmai támogatást kell adni az intézményeknek. A továbbképzési rendszerbe be kellene vonni az elkötelezett intézményvezetőket, az e témában eredményeket elért képzett pedagógusokat. Ezt a munkát ma már ráadásul hasonló célokért tevékenykedő jól funkcionáló felkészült, lelkes szakembergárdával is rendelkező civil erők is segítik, mint pl. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az E-misszió Egyesület vagy a Felső-Tisza Alapítvány, hogy szűkebb régióban csak a legismertebbeket említsem.

Feladat tehát van, a helyzet világos. A jelenlegi oktatáspolitikai elképzeléseket látva, a valóságot is ismerve sajnos pesszimista vagyok a gyors, szakszerű és a széles rétegekre kiterjedő változtatás lehetőségét tekintve. Ez elsősorban nem csupán pénz kérdése (bár leggyakrabban erre hivatkoznak egyesek), ez szemlélet kérdése: a jövő minden bizonnyal legolcsóbb környezetvédelmi „beruházása”. Járva a megyét, az országot, azt látom, hogy már tucatnyi olyan általános iskola sem található pl. Szabolcsban, ahol kimagasló színvonalú, elismerésre méltó, minőséginek mondható a környezeti nevelőmunka. Ahol jól működik, ott is elsősorban a személyfüggőség, egy-egy vezető vagy még inkább pedagógus elkötelezettségén, hivatástudatán alapszik. (Nem az anyagi vagy erkölcsi elismerésen, támogatásokon.)

Megyénkben ráadásul elismerésre méltó, sőt kiváló a főiskolai környezetvédelmi képzés színvonala is, köszönhetően egy olyan elkötelezett fiatal szakembergárdának, mint amelyet dr. Kiss Ferenc tanszékvezető irányít a nyíregyházi főiskola környezettudományi tanszékén. Szakemberképzés tehát van, országosan viszont az általános iskolában a NAT-ra épülő kerettantervben mint önálló kötelező tantárgy sajnos nem jelent meg a környezeti nevelés. Pedig oly sokan vártuk! Sajnos ez a tudományág mind a mai napig tanóráként nincs jelen az alapfokú képzési rendszerben. Pedig nagyon fogy az időnk! Csupán az egyes tantárgyakba építetten (kerettanterv) létezik, ha a nevelő felkészültsége, elkötelezettsége révén (ellenőrzés híján) a rohamtempójú ismeretközvetítési „tanórai eufória” során egyáltalán felszínre kerül. Ezen előzmények után milyen feladatai, lehetőségei vannak egy oktatási intézmény vezetőjének?

Szerencsére vannak törvény adta, illetőleg a saját pedagógiai programjuk szabta feladatai, lehetőségei, bár eszközei ezek megvalósításához már eléggé korlátozottak. A legfontosabb feladata, hogy a nevelési program részét képező környezeti és egészségnevelési programot a tantestület, a gyerekek és szülők részvételével úgy készítsék el, hogy az adott településre és közösségre érvényes és hiteles legyen. Tartalmazzon az önkormányzat számára betartható prioritásokat, melyekhez az anyagiak is hozzárendelhetők. (Erdei iskola, szakkör, tábor, esz-köz-bázis.) A program ne csak kampányokat „letudni”, kipipálni való feladatokat jelentsen, hanem az intézmény életéhez, hagyományaihoz, munkatervéhez igazodjon, s mindennapjaink szerves részét, azaz értelmes tanulói feladatokban megjeleníthető részét képezze.

Tornyospálcán, saját iskolámban, ahol a meggyőződésem szerint szakmailag teljesen értelmetlen 2008. évi összevonásig 12 éven át mint vezető s egyben szaktanár dolgoztam, az egész környezeti program személyre szabott elkészítését koordináltam. A szokványostól eltérően készítettük el, s bizonyos fokig eltérően is valósítottuk, valósítjuk meg. Egy önkéntes pedagóguscsoporttal ugyanis kb. 500 oldalnyi terjedelemben a kerettantervre, illetve a NAT-ra épülő kerettantervre elkészítettük minden tantárgy (műveltségi terület) valamennyi jelenleg ismert tantárgyi követelményrendszerére a környezeti programot. Ez a jelenlegi lehetőségeket, illetve a hiányokat is bemutatja a nevelőnek, sőt konkrét formában segítséget is ad (szakirodalom, publikációk, illetve ezek fellelhetősége stb.).

Ezt a programot minden nevelővel továbbképzés keretében igyekeztünk gyakorlati formában is megismertetni, feldolgoztatni (mikrotanítások, videotanítások). Az anyag tartalmaz komplementer ismeretanyagot is, alkalmazkodva az osztályok tanulóinak eltérő összetételéhez. Az elkészített munka kiváló segédlet a tantárgy tanórai rendszerű, de egyelőre önálló környezetvédelmi tantárgy nélküli iskolai oktató-nevelő munkához.

Ezeknek az ismereteknek meg kell jelenniük a mikrotantervekben is, melyet az intézmény vezetője a tanév elején ellenőriz. Úgyszintén megjelenhetnek ezek a környezetvédelmi ismeretek az osztályfőnöki órák, napközis foglalkozások tanmeneteiben is. Mindezt a munkaközösségek (ha még vannak) kiválóan koordinálhatják.

Ehhez a nagy, valójában az iskolai gyakorlati, tehát nem az íróasztalnak készült programhoz egy általános elveket, neveltségi szinteket megfogalmazó anyag is társul, mely nem csupán a szűk iskolai környezet vagy a közvetlenül körülvevő természet tennivalóit tartalmazza, hanem a helyi épített vagy kulturális vonatkozású értékek fokozatos, de folyamatos megismerését, megismertetését is jelenti. Szívesen vennénk, ha az Oktatási és a Környezetvédelmi Minisztériumok esetleg közösen segítséget adnának a munka kinyomtatásához és minden iskolába való ingyenes eljuttatásához. A programban állandóan megjelenik a helyi értékek, illetőleg ezek cselekvő megismerésére való törekvés. Ezeknek a helyi értékeknek a feltárására szerveztük a Természet és Környezetvédő Tanáregyesülettel közösen a továbbképzéseinket. Itt kézzelfogható közelségbe került a növény- és állatfajismerettől kezdve a globális problémák elemzéséig mindaz, ami a tanulókkal való tanórai és tanórán kívüli kapcsolatainkban felszínre jöhet.

Erre a kiváló elméleti és gyakorlati alapra dolgoztam ki az országos szinten is figyelmet keltő helytörténeti oktatásunk tematikáját, mely 5 éve működik iskolánkban rendkívül pozitív tanulói aktivitással. Ez nem a hagyományos (többnyire szakkör) formájú helytörténet vagy a modulként megjelenő honismeret oktatását jelenti. Itt inkább egy-egy probléma köré építjük fel integráltan (projektek) a helyi természeti, társadalmi, gazdasági vonatkozásokat. Az éves költségvetések tervezésekor fontos vezetői feladat a környezeti vonatkozású programok anyagi vetületeinek tervezése, majd a fenntartó általi elfogadtatása, mely meglátásom szerint évről évre egyre nehezebb feladat. (Ehhez mint kiegészítés sok esetben társulhat a különböző pályázatokon nyert anyagi támogatás.)

A kidolgozott oktatási tematikám keretében akár pályázati pénzek híján is lehetőség van az erdei iskolai programok végrehajtására, esetleg egy erdei iskolai bázis megteremtésére. Mindez a vezetői tervezés, szervezés, előrelátás és lobbizás, összességében egy menedzser-szemléletű vezetési elv alapján valósulhat meg, amelyhez mindenképpen partner kell legyen a tantestület, a szülői munkaközösség és a diákönkormányzat.

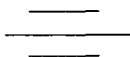
Általában 10-20 ezer Ft tanulónkénti költséget tervezhetünk az öt napos erdei iskolára. A tanulmányi időben szerveződő erdei iskola mellett nem hanyagolható el a nyári természetkutató, természetjáró táborok szervezése sem. Az iskolai környezetvédő munka gerincét a hagyományokat teremtő, folyamatosan működő természetkutató szakkör jelentheti, mely köré az iskolai élet számos rendezvénye is hozzárendelhető. Így pl. a Föld-napi vetélkedők, terepi kutatások, megemlékezések, vagy a Madarak és Fák napján az erdő közeli (nem tantermi vagy udvari) rendezvények.

Önkormányzati segítséggel megszervezhető az iskolai szelektív hulladékgyűjtés, bár az elszállítását illetően több negatív tapasztalat is van, mely rombolhatja a gyerekekben felépített hitet és lelkesedést.

Az iskolai taneszköz-beszerzési normatívából a vezető az elfogadott terv alapján igen komoly felszerelési bázist építhet ki, mely esetleg segítséget jelenthet bizonyos önkormányzati környezet monitoring megvalósításához is. (pH-mérések, zuzmótérkép, talajvizsgálatok, flóra- és faunakutatás.)

Ahol az elkötelezettség és a hagyomány arra lehetőséget ad, önálló tantárgy alapján emelt óraszámú biológia-ökológia „tagozatos” heti 3-4 órás képzést is beindíthatunk. Ez különösen ott lehet hosszú távon eredményes, ahol a nem túl távoli középiskolai képzés is ilyen irányú. Tornospálcán 12 évig folyt ez a munka, hatalmas szakmai sikereket jelentve gyermeknek és pedagógusközösségnek egyaránt. A vezetői elkötelezettség, a tantestülettel közös párbeszéd, széles látókörűség, együttgondolkodás mellett nem elhanyagolható tényező a jó pedagógusi hozzáállás és lelkesedés sem, melyet egyik könyvem zárszavában ekképpen fogalmaztam meg:

„A jó tanár jövőbeni szerep nem az, hogy mindenhez értsen, mindenben szakember legyen. Neki kell lennie a leglelkesebb diáknak!”

DR. VÁRMONOSTORY ENDRE
főiskolai tanár
SZTE JGYPK Tanító-és Óvőképző Intézet
Matematika Szakcsoport
Szeged

Naptárak, időszámítás

1. Előzmények

Az oktatás különböző szintjén, az általános iskolától kezdve az egyetemig, a tanulók, a hallgatók különböző tantárgyakat tanulnak. Az egyes tantárgyak közötti kapcsolatokat nem ismerik fel. Marx György fizikus akadémikus 1978-ban az Akadémiai Kiadó által kiadott „Az életrevaló atomok” című könyvében kifejtette, hogy a természet egységes, és a természetben nincs külön fizika, kémia és biológia. Ő az elemi részecskékből, atomokból, molekulákból kiindulva kémiai, fizikai, biológiai ismereteket felhasználva eljutott a DNS-ig, a szerves vegyületekig. Nem könnyű olyan anyagrészeket választani, amelyek az egyes tantárgyak közötti kapcsolatokra utalnak. Ilyen témakörök pl. a szimmetria, a Fibonacci-számok vagy a naptárak, az időszámítás stb.

Szimmetriával, szimmetrikus alakzatokkal a matematika is foglalkozik. Az ókori népek kedvelték a szimmetriát (pl. az ornamentális szimmetriát). Már Platon is tudta, hogy pontosan öt szabályos test van. Biológiában pl. a növények levelei, a házi méhek által épített lép stb., vagy a kémiában a kristályok szerkezetei is szimmetriát mutatnak. A fizika (pl. a relativitás elmélete, a kvantummechanika) is használja a szimmetria fogalmát.

1202-ben Fibonacci olasz matematikus írta le először a róla elnevezett, később híressé vált ún. Fibonacci-számokat nyúltenyésztés számadatainak vizsgálata kapcsán. Később kiderült, hogy ezek a számok gyakran előfordulnak a természetben. A biológiában az ún. fillotaxis jelenség (a levelek elrendeződése) és a fizikában az üvegtáblákon megtört és áthaladó fénysugár leírásának adatai is Fibonacci-számokkal kapcsolatosak. Manapság a Fibonacci-számoknak az interneten külön angol nyelvű honlapja van. Érdeemes megnézni ezt a honlapot: a Fibonacci-számok biológiai alkalmazásaira is találunk érdekes példákat. A Fibonacci-számoknak sok matematikai vonatkozása van, melyek többségét a középiskolások megértik. A szimmetriát vagy a Fibonacci-számokat az oktatás különböző szintjén lehet tanulmányozni.

2. Nevelési, oktatási szempontok

A továbbiakban beszéljünk részletesebben a naptárakról, az időszámításról. Mi az előnye e témakörnek a nevelés, oktatás szempontjából?

A [7]-ben olvashatjuk a következőt: „Széleskörű felmérések szerint az általános és középiskolás tanulók többsége unalmas, rutin jellegű tevékenységgel tölti az idejét az iskolában. A tanár tanít és feleltet.” A tanítás és az oktatás különböző szintjein, az általános iskolától kezdve az egyetemig az oktatás szintjének megfelelően mindig tudunk újat mondani e témakörben. Néhány évvel ezelőtt általános iskolásoknak beszéltem a naptárkészítésről, majd tanári továbbképzésen. Sőt matematika tanár szakos hallgató e témakörben írt szakdolgozatát is irányítottam. A korábbi tapasztalataim azt mutatják, hogy e témakör felé nyitottak a tanulók, a hallgatók.

Carl Rogers [7] szerint: „A lényeges tudás nem tanítható, csak az a tudás befolyásolja az ember viselkedését, amely felfedezésen alapul, belső igényt elégít ki, élményszerű.” Azért is érdekes ez a témakör, mert a tanulók, hallgatók önálló kutatómunkát végezhetnek a tudásuknak és az érdeklődési körüknek megfelelően: a kreativitásuk fejlődik. Az interneten sok érdekes anyagot találunk a munkájukhoz. Közösén is dolgozhatnak: közös vagy egyéni dolgozatokat, diákköri munkákat, szakdolgozatokat, pályamunkákat írhatnak. Észreveszik, hogy az egyes természettudományos tantárgyak (biológia, fizika, csillagászat stb.) és a matematika, számítástechnika között szoros kapcsolat van. A kutatás folyamán a tanulók, a hallgatók felfedezik a természet egységét. Felkutathatják azokat a történelmi, egyháztörténelmi, gazdasági ismereteket, amelyek a különböző naptári rendszerek kialakulásához vezettek. A régi kalendáriumoknak művészeti értékeit is felfedezhetik. Felkutathatják azokat a történelmi, egyháztörténelmi, gazdasági ismereteket, amelyek a különböző naptári rendszerek kialakulásához vezettek.

3. Témák, lehetőségek

Az oktatás különböző szintjein e témakört fejezetekre bonthatjuk. Az egyes fejezetekben a lényegét néhány mondatban kiemelttem. A következő fejezetek akár külön kutatási témák is lehetnek. Ezek feldolgozása során a tanulók, a diákok a képzettségüknek, érdeklődési körüknek megfelelően komoly kutatómunkát végezhetnek.

3.1. A naptárkészítés matematikája

A naptárkészítéshez a különböző alapú időegységeket egyeztetni kell. Időszámításunk alapja lehet az égitestek következő mozgása:

- a) a Föld tengely körüli forgása,
- b) a Hold keringése a Föld körül,
- c) a Föld keringése a Nap körül.

Ismeretes, hogy ha ezek közül az időtartamok közül bármelyiket választjuk időegységnek, akkor ez az időegység a másik kettő időtartamának nem racionális számszorosa. Ez az oka annak, hogy tökéletes naptár nem készíthető. Az ún. öröknapár-formula [8]-ban a 227. oldalon bizonyítás nélkül megtalálható. Ez a formula teljes indukcióval belátható. Célszerű ezt bebizonyítani középiskolában pl. szakkörön, ha a teljes indukciós bizonyítási módszert már tanulták. Természetesen a formula átfogalmazható maradékos osztásra, így a kongruencia definíciójának ismerete nélkül is alkalmazhatják középiskolások bizonyítás nélkül. Ez a formula már a Gergely-féle naptár szerint 1582. október 15-től érvényes. Behelyettesítve a megfelelő jelző számokat megtudjuk azt, hogy pl. 1848. március 15. vagy valakinek a születési dátuma a hét melyik napjára esett.

3.2. Miért volt szükség már az ókorban pontos naptárra?

Az emberek felismerték, hogy bizonyos természeti jelenségek, a természet tavaszi ébredése vagy a folyók áradása (pl. a Nílus Egyiptomban) szabályosan, ugyanolyan időközönként

ismétlődnek. Ezek az események a Nap, illetve a Hold mozgásától függték. A természeti népek kezdetleges naptárakat használtak. Az állattenyésztéssel, növénytermesztéssel foglalkozó népeknél a munkafolyamatok (a vetés, betakarítás stb.) idejét meg kellett tervezni.

3.3. Milyen naptárakat használtak az ókorban?

Az ókorban a naptárkészítéskor általában a Holdnak a Föld körüli keringési idejét figyelték meg, és ún. holdnaptárakat használtak, de ezek a naptárak nem voltak egységesek, pontatlanok voltak. Később a Földnek a Nap körüli keringési ideje lett a naptárkészítés alapja. Érdeemes részletesen is foglalkozni ezekkel a naptárakkal.

3.4. A Juliánus-naptár

Az elnevezés Julius Caesar nevéhez fűződik, a naptárt Kr. e. 46-ben vezették be; a holdnaptáraknál sokkal pontosabb naptár volt. E naptárban az év 365 napos, minden negyedik év 366 napos, ún. szökőév. Itt feltárhatjuk azokat a történelmi és gazdasági körülményeket, amelyek a Juliánus-naptár bevezetését tették szükségessé. Később Augustus a naptáron egy kis korrekciót hajtott végre.

3.5. A Gergely-féle naptár bevezetése

A Juliánus-naptár sem bizonyult pontosnak. XIII. Gergely pápa 1582-ben naptári reformot vezetett be, mert a Juliánus-naptár 400 évente kb. 3 nap eltérést eredményezett. Így 1582-ig 10 nap eltolódás következett be. Kiadta rendeletileg, hogy 1582. október 4-e csütörtök után 1582. október 15-e péntek következik. A Juliánus-naptárt úgy módosította, hogy azok az évszámok, amelyek 100-zal oszthatók, csak akkor lesznek szökőévek, ha 400-zal is oszthatók. Az egyházszakadás miatt a bizánci (ortodox) egyház ezt a módosítást nem fogadta el. Hazánkban 1588-tól használjuk ezt a naptárat. Anglia 1753-ban, Oroszország 1918-ban fogadta el az új naptárat. (Így pl. a szocialista forradalom a Juliánus-naptár szerint 1917. október 25-én, míg a Gergely-féle naptár szerint 1917. november 7-én volt.)

Az új Gergely-féle naptár használatával kb. 3000 év alatt 1 nap eltérés keletkezik.

3.6. Az egyes vallási ünnepek idejének a kiszámítása

A történelmi egyházak ragaszkodnak a hagyományaikhoz. A vallási ünnepeik időpontjainak a kiszámításakor holdnaptárat használnak. Pl. a húsvétvasárnap időpontja minden évben március 21-e utáni első holdtöltét követő vasárnap. Ezt a számítási módot csak a nyugati kereszténység fogadja el, míg az ortodox keresztények a húsvétvasárnap időpontját nem erre a napra helyezik. A zsidó, iszlám és a buddhista naptár is holdnaptárt használ a vallási ünnepek kiszámítására. Ez az oka annak, hogy a húsvétvasárnap, a ramadán kezdete stb. vallási ünnepek minden évben más-más napra esnek. A zsidónaptár pl. a világ teremtését i.e. 3761 október 6-ra teszi. Mindezek a világgazdasági folyamatok összehangolását nehezítik.

3.7. A francia forradalmi naptár

A francia forradalom 1793. évi határozata alapján szakított a keresztény időszámítással. Az új időszámítás kezdőpontjával a köztársaság kikiáltásának a napját tette. Az év 13 hónapból állt, amelyből 12 hónap volt 30 napos és a 13. hónapba kerültek az ún. maradéknapiak. A 30 napos hónapokat három 10 napos hétre osztották fel és a 10. nap volt a pihenőnap. Napóleon kérésére a szenátus 1806-ban visszatért a Gergely-féle naptár használatához.

3.8. Külön érdemes foglalkozni az egyes népek naptári rendszereivel.

Ide tartoznak a régi egyiptomi, babiloni, görög, kínai, japán, maja stb. naptárak, naptári rendszerek. A maják[1] igen pontos naptárt használtak.

3.9. A csillagászati naptár

Megemlíjtük, hogy a csillagászok használják a legpontosabb naptárt, az ún. csillagászati naptárt[5]. A pontos naptárkészítéshez a legfontosabb csillagászati alapfogalmakat meg kell ismerni. Itt a tanulók, hallgatók tanulmányozhatják az égitestek mozgását. Új csillagászati fogalmakkal ismerkednek meg, ezeket használják.

3.10. Külön foglalkozhatunk az ókori események idejének a meghatározásával.

Itt megjegyezhetjük, hogy egyes ókori események időpontjának a meghatározása nem könnyű feladat. Az ókori népek többféle naptárat használtak (pl. a görögök). Nehezen tudjuk rekonstruálni a régmúlt eseményeinek az időpontjait. Pl. [2]-ben olvashatjuk a 148. oldalon: „A görögök történetéről időrendileg a VIII. századig vannak ismereteink, római történelmi tudásunk csak a IV. század elejéig megbízható és összefüggő.” (Itt a Kr.e. VIII., illetve Kr.e. IV. századról van szó.) Az ókori események idejének a pontosításához hozzájárulhatnak a korabeli csillagászati jelenségek feljegyzései (pl. napfogyatkozások, holdfogyatkozások, üstökösök megfigyelései stb.) és a szinkronizmusok (történelmi események időbeli egybeesései.).

3.11. Megemlíthetjük, hogy a különböző naptári rendszerek átszámításához számítógépes programokat lehet készíteni. Kiszámíthatjuk pl. az egyes történelmi események időpontjait a Gergely-féle, a Juliánus, a francia forradalmi stb. naptár szerint is.

3.12. Érdeemes azzal a kérdéssel is foglalkozni, hogy hosszabb időtartamokat (pl. több százezer évet) vagy igen kicsiny időtartamokat (pl. a másodperc tized, század, milliomod stb. részét) hogyan lehet mérni vagy megbecsülni. Bizonyos kihalt állatok, kipusztult növények korát a maradványokból hogyan és milyen módszerekkel lehet meghatározni? Ilyen kérdések vizsgálatahoz mély fizikai tudás szükséges, de az ismeretterjesztés szintjén is érdemes tájékozódni.

3.13. Végül az idővel mint filozófiai vagy fizikai fogalommal is foglalkozhatunk.

4. Összefoglalva

A felsorolt kutatási témák önmagukban is érdekesek, és tapasztalatom szerint a tanulók, a hallgatók szívesen dolgoznak önállóan. Az interneten is sok anyagot találnak ehhez magyar és idegen nyelven; közben a nyelvtudásukat is fejleszthetik. Az itt felsorolt irodalom alapján is értékes tudáshoz jutnak.

IRODALOM

- [1] Adrian Gilbert, Maurice Cotterell: Maja próféciák. Larus Kiadó, Budapest, 1996.
- [2] Hahn István: Naptári rendszerek és időszámítás. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983.
- [3] Hahn István, Kákossy László, Komoróczy Géza: Az ókor története. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981.
- [4] Kulin György, Róka Gedeon (szerk.): A távcső világa. Gondolat Kiadó, Budapest, 1980.
- [5] Marik Miklós: Csillagászat. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.
- [6] Marx György: A életrevaló atomok. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.
- [7] Nanszákne dr. Cserfalvi Ilona: Az oktatás fejlesztése és a pedagógusok tevékenysége. Módszertani Közlemények, 2009. (49. évfolyam):
- [8] Niven-Zuckerman: Bevezetés a számelméletbe. Műszaki Kiadó, Budapest, 1978.
- [9] Ponor Thewrekw Aurél: Naptárunk története. TIT, Planetáriumi füzetek 7., Budapest, 1982.
- [10] Szabó Árpád: Antik csillagászati világkép. Typotex Kiadó, Budapest, 1998.
- [11] Xántus János: A természet kalendáriuma. Albatrosz Könyvkiadó, Bukarest, 1981.

DR. H. TÓTH ISTVÁN–RADEK PATLOKA

egyetemi oktatók

Károly Egyetem Filozófiai Fakultása

Prága

Néhány gondolat napjaink magyar írói-költői nyelvéről

Nézzünk szét korunk magyar költészetében, hogy tanítványainknak a népszerűsítés szándékával minél több igényes alkotást tudjunk olvasásra kínálni! Ehhez kétségtelenül friss, vagy felfrissített stilisztikai háttértudásra van szükség, mert nemcsak a nyelv, hanem a kifejezés mód is szüntelenül fejlődik, formálódik.

Az alábbiakban a stilisztika köréből való tényeket, ismérveket gyűjtöttünk össze, erősítendő a magyartanároknak a velünk élő költészetben való tájékozódási szándékát. Ezek a tudnivalók a szépirodalmi szöveg értése, pontosabban: *megértése* szempontjából játszhatnak fontos szerepet. Olyan, a nyelvi kreativitás fejlesztésére nézve különösen érdekesnek, vonzónak is tekinthető szemelvényeket válogattunk, amelyek meglátásunk szerint kamatoztathatóak lehetnek napjaink költészetének a tanulmányozására, olvasására készítő irodalompedagógiai munkánkban. Mire gondolunk elsősorban?

A tanári háttértudásra világító, alább következő rövid *összefoglalókat* nemcsak a tanórákra készülés keretében hasznosíthatjuk, hanem értékesíthetjük őket a tanulók tevékenykedtetésében is. Adhatjuk napjaink költői nyelvének itt közölt főbb jegyeit *tételmondatul*, amelynek az igazolására, bizonyítására szólíthatjuk fel növendékeinket. Kaphatják azt a feladatot is, hogy gazdagítsák a stilisztikai megállapításokat újabb példákkal, így *kutatómunkára, válogatásra, összehasonlításra, rendszerezésre, véleménynyilvánításra* mozgósíthatjuk a tanítványainkat.

Mind a summázott nyelvi-stilisztikai jellemzők, mind a következő szemelvények alkalmasak

- a) a kulturált nyelvi magatartás formálására,
- b) a szövegértés kondicionálására,
- c) a szövegalkotás képességének az erősítésére,
- d) az irodalom és az olvasó kapcsolatának a gazdagítására.

Mindeközben a magyar nyelv életének és rendszerének az eddig feltárt ismereteit bővíthetjük adalékokkal, amelyek az *irodalom- és művészetelméleti szakszókincs* gyarapításában játszhatnak szerepet, így fejlesztve a *tanulási képességet*.

Napjaink költői nyelvének fő jellemzője, hogy a *hagyomány és az újítás* küzd egymással. Látványosan került előtérbe az új nyelvi-stilisztikai eszközök keresése.

Elengedhetetlen a szemelvények *formájának, nyelvezetének, hangulatának* a megfigyeltetése. Jó úton haladunk, ha időről időre az eddig tanulmányozott, klasszikus értékrendű művekkel összehasonlíttatjuk korunk irodalmának a frissebb, legfrissebb szemelvényeit.

Korunk irodalmának a legfeltűnőbb jelensége a *játékosságra törekvés*, például a hangok hangulati árnyalataival, a szótagokkal, a szó erejével és a formájával. Játszik a költő a mondattal: balra vagy jobbra tolja el őket, esetleg az olvasóra bízva a gondolat folytatását, befejezését is.

Igen gyakoriak a *verstöredékek* is. Hogy *minimálisra szlíkülhet* a vers, akár egyetlen szóra, ezzel a jelenséggel kapcsolatban nagyszerű példákat ismerhetünk meg WEÖRES SÁNDORNÁL. A költő egysoros versei különös műfajt hoztak létre a magyar irodalomban. Az itt következőket és a még szép számmal olvasható többi aforizmáját is „egysoros ötletek univerzumá”-nak nevezi Nagy L. János.

<i>Szárnyösötét Jégfésű</i>	<i>Tojáséj</i>	<i>Szélkristály</i>	<i>Liliomszörny</i>
<i>Világhaj</i>	<i>Sugárpehely</i>	<i>Bimbósütés</i>	<i>Álomajtó</i>
<i>Szemednek szegzett lándzsák: csillagok.</i>		<i>A dal madárrá avat.</i>	
<i>A mindenség a szemedben fészkel.</i>		<i>Hazugság sosincs egyedül.</i>	
<i>Tetteid medre: életed.</i>		<i>Ha lányod szült téged, halhatatlan vagy.</i>	
<i>A múlt a jelen alakja; a jövő a jelen illata.</i>		<i>Csak kerete vagy magadnak.</i>	
<i>A bolond a saját fejével, a bölcs a te fejeddel ítél rólad.</i>			

Újabban Fodor Ákos ajándékozta meg az olvasókat hasonlóan szűkös terjedelmű, ám a képzeletet szélesre táró alkotásokkal, ilyen az „5 SMS” című, közülük való ez a kettő.

<i>Nevelési tanácsadó</i>	<i>Egy szó</i>
	homage à W. S.
<i>Sírni tud a szó,</i>	
<i>magától is. – Ha tudod:</i>	<i>örömáram</i>
<i>mosolyra tanítsd.</i>	

Jelentékeny szerepű lett a *haiku* a magyar költészetben is. Mire alkalmas ez a sajátos, a japán költészetből elterjedt forma és műfaj? Amint az itt olvasható Bodor Béla-szemelvényekből is kitetszik, háromsoros ez a tizenhét szótagból építkező rímtelen és hangsúlyos versforma.

<i>fagyégett kökény</i>	<i>a sötét fenyvest</i>	<i>nem nyáron vakít</i>
<i>bogyója is mint a szén</i>	<i>napszálltakor hirtelen</i>	<i>a Nap – akkor elfordulsz</i>
<i>fanyar fekete</i>	<i>előnti a fény</i>	<i>most belenéz</i>
	<i>(Öt téli haiku – részlet)</i>	

A haikuformának az egyik jellegzetessége, hogy sorainak a szótagszáma 5–7–5, valamennyi sorban két-két hangsúly található. Elsősorban a természet ábrázolása adja a legfőbb témát a haiku alkotójának, aki merész szimbólumokkal él, ezért az olvasónak kétségtelenül a szerző alkotótársául kell válnia, igazolják ezt Oláh Zoltán alkotásai is.

<i>Egy szivárvány sem</i>	<i>A szálló lepke</i>
<i>múlik el nyomtalanul</i>	<i>a leghalkabb pillanat,</i>
<i>az Isten egén.</i>	<i>mit ember hallgat.</i>
<i>Utolsó álmom</i>	<i>Eleven álmok</i>
<i>összegyűjti érted halt</i>	<i>a hömpölygő hullámok.</i>
<i>naplementéidet.</i>	<i>Parttalanulok.</i>

Ebben a verstípusban a könnyedén vázolt természeti képek súlyos és mély filozofikus gondolatokat hordoznak. A haiku rövidségéből adódik a már-már eszköztelenség hatása, nem egyszer a meghökkenő gondolati és formai fordulata. Így éri el a műfaj, hogy a túlzó, dagályos festői képek hiányoznak belőle. Ezért az olvasó a beszélt nyelvet olvashatja, érezheti, élheti át. Igazolják az előző megállapításokat a Tornai Józseftől választott haikuk!

*Az eső elállt,
sátrunkat felköthettük
a kibújt holdra.*
(Szerelmesek, kibújt hold alatt)

*Sárga levelek
csörgésébe egy vörös-
vércse kiáltott.*
(Sárga levelek)

*Kiskunság. Vonat.
Éj. Orosz kés. Sebesült.
Ilyenkor orvost?*
(Orosz kés)

*Szabó Lőrincnek
írt levelemre válasz
jött s telefonszám.*
(Szabó Lőrincnek írt levelemre)

A kommunikáció nagyarányú térhódításával függ össze, hogy a költészetbe jelentékenyen benyomult az *élőbeszéd*. A kötetlen, stilisztikai értelemben fésületlen párbeszédék visszaszorítják a nyelvi képeket, a hagyományos, képes, allegorikus beszédet. Hódít a *hiányos mondat*. Nem egyszer *vulgáris kifejezések* is előfordulnak, sőt kitüntetett szerepet szánnak ezeknek íróink, költőink a műveikben.

Akkoriban Esti Kornél kutya volt. Ezen most nem szöröznék sokat, a ki-kicsodával, hiszen, nézzük csak a mondatot, hogy mi egy kutya, azt többé-kevésbé tudjuk, illetve nem tudjuk, de van bennünk egy kép, négy láb, szőr (adott esetben természetes trimmelés nélküli nyakszőrzet), hanghatás (vau! vau!), készpassz; a másikba, az alanyba, Estibe nem érdemes belebonyolódunk, mert hát ő éppenséggel eleve a lehetségesnek van föltételezve, maszknak, ürességnek, bárminek, Jedermann-nak, bár arra talán kevesen gondoltunk, hogy négy lába volna. (...)

Most már lassan elkezdődhetne a történet. De előbb még szólnom kell Esti életének vagy létének (...) két, mondjuk így, oszlopáról: az Istenről és a macskáról, más szóval a félelemtől és a gyűlöletről.

Esti folyamatosan félté az Urat, ha dörgött vagy villámlott, vagy dörgött és villámlott, átérezve párány voltát, reszketés fogta el; teliholdnál, ha nem látom, nem hiszem, panaszosan, eget téve a leglaposabb közhelynek, igen, panaszosan vonyított az ég felé. A ház gazdája vagy nem volt muzikális vallásilag, vagy más okból nem érzékelté itt a metafizikai dimenziókat, kizárólag azt látta, hogy Esti Kornél egy beszari alak; ha istenélményed van, akkor örüljél, bazmeg, ugrálj, ujjongj, hogy neked sikerült, nem pánikban az ajtónak ugrálni, és különösen nem az üveges teraszajtónak, mert be fog törni, bazmeg, Kornél, és nem fog fizetni a biztosító, Kornél, és akkor mi lesz. Azt se tudod, mi a pénz, hülye kutya. Na mondd, hogy hitelkártya, mert belédruágok. (...)

(Esterházy Péter: Esti Kornél első gyilkossága – Vázlat)

A megújuló klasszikus lírai műfajok mellett felbukkannak az *antik versmértékek*, a *bibliái remiszcenciák*. A korábbi olvasmányélmények önkéntelen hatása egy-egy alkotásban, az előtörő visszaemlékezések, az utánérzések többletjelentést kapnak. Ismét élnek a klasszikus poétikai fordulatok, és újjáélednek az alig egy évtizede még avítnak mondott stilisztikai formák, ezt érzékelteti a következő vers.

Varró Dániel: *Mozi*

*Gyere, nevető szemű, airwave-es lehetü! Bús lovagod ma terád vár
egyedül a pattogatottkukorica-szagu moziban, ahova csupa pár jár;
lépkedek ide-oda idegesen én itt,
jaj, úgy tépi a szívemet a szerelem is, ahogyan a jegyeket a nénik.*

*Gyere na, hisz íme, a nap kisütött kint, fűt a tavasznak a láza,
vége a télnek, a depinek, a lomb is zöld, és tele van a pláza,
gyöngy vagy a sok bizsu-cicababa közt te –
mennek már odabent, gyönyörűm, az előzetesek, nosza, jöszte!*

*Kukorica, perec és a kóla kezünkbe, zsebembe jegyért kotorászom,
így be a sor közepére, amíg megy a halivudi jelenet a vásznon;
és míg könnybe a mozi szeme lábad,
lerugod a papucsodat, és a puha szék tetejére teszed föl a lábad.*

*Betege vagyok a szerelemnek, a vágnak, az érintésed is éget,
amikor a kezem és a te kezed is ugyanoda nyúl be a kukorica végett,
fölhevít, és amikor elveszed, űrt hagy –
nem tudok én ma a filmre figyelni miattad, olyan gyönyörű vagy.*

*Szép a te szemed, ugye tudod, és a száad, és szép a te fogad és a nyelved,
amivel a popcornot ízleled, amit a te szép kezed a zacsból elvett;
legurul a nyakadon a kukoricamorzsa,
elyeli ott ez a kis szakadék, a halálban is édes a sorsa.*

*Két kibujó telihold a trikód ködleple alatt a te melled,
barna, akárcsak az alkonyi fény a te bőröd, a szoliban ilyen lett.
Jaj, milyen oktalan állat az ember,
Vágy az ölében örökkön dudorodik, és a szive teli szerelemmel.*

*Cicamica, mit tegyek, annyira édes a mosolyod, akárcsak a kóla.
Édes a szerelem, a vágy lólába ha néha kilóg is alóla...
Baromira gagyi ez a jelenet is éppen,
Gyere, szerelemnek örülni hajoljál össze te velem a sötétben.*

Nem túlzás azt állítanunk, hogy megszületett és népszerűvé vált a számítógép poétikájának nevezett *e-stílus*. Varró Dániel költészeti stíluseszközzé emelte a számítógép terminológiáját, eközben új műfajt teremtett, ez az *sms-vers*.

*azt írom + most 1 smsbe
hogy beléd vagyok kedvesem esve
vagyak dobálnak partra kivetnek
billentyűzárát oldd ki szivednek*
(sms)

*itt állok én e kerge hős
kabátom vízlepergetős
a szmájli számra ráfagyott
ha nem szeretsz hát ne szeress
ez itt csak egy teszt sms
hogy nyomkodom tehát vagyok*
(sms#4)

Hasznosíthatóak a fenti nyelvi-stilisztikai álláspontok és szépirodalmi szövegek a páros és a kisközösségi kommunikáció vonatkozásában, például a nyelvi és nem nyelvi kifejezőeszközök tudatos alkalmazása terén. Célszerű az egyes szemelvényeket a modalitás szempontjából is nagyító alá helyeznünk.

Varró Dániel kétségtelenül meghökkentő verseinek a vállaltan nem szemellenzős elemzése, értelmezése sokat segíthet a *tanár – diák – irodalmi mű kapcsolatrendszer* értékesebbé tételében.

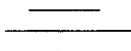
Érdemes kamatoztatnunk a fenti olvasmányokat a *formanyelv* és a *nyelvi képek* változosságának a meglátatásában. Több itt olvasható vers *zeneisége* külön beszélgetést indíthat el az elemzés folyamatában. Ne hagyjuk figyelmen kívül a zeneiség szempontjából az Esterházy Pétertől vett részletet se!

Nem tűnik túlzásnak, ha a *kreatív nyelvhasználat* erősítésére bátrabban nyúlunk ezekhez a műalkotásokhoz. Az idézett aforizmák, a haikuk, továbbá az „Esti Kornél első gyilkossága”

és a „Mozi” mind témájában, mind nyelvezetében csábító lehet diákjainknak a továbbgondolásra, az olvasói átértelmezésre, hiszen rólunk, vagyis mindannyiunkról szól a mese.

IRODALOM

- Balázi József Attila 2002: „Virágnak mondd, pedig nem az...” (Hasonlatok és szóláshasonlatok. Stilisztikai feladatgyűjtemény). Tinta Könyvkiadó, Budapest
- Bañcerowski Janusz 2006: *A nyelvi világ, tudományos és kultúrképe mint a második valóság komponensei*. Magyar Nyelvőr, Budapest
- Bencédy József 2006: *Mi újság a stilisztikában?* Magyar Nyelvőr, Budapest
- Egressy Zoltán: Trágárság mint nyelvi erőszak a színpadon. <http://www.lelekbenotthon.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=13>
- H. Tóth István 1993: *A poétikai funkció érvényesülése a nyelvi kommunikációban*. Magyar Nyelvőr, Budapest
- H. Tóth István 1997: „Az olvasás: fölfedezés”. *Egy korosztály irodalomértésének alakulása* (Kandidátusi értekezés). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
- H. Tóth István 1999: *Utak a művek elemzéséhez*. Módszertani Közlemények, Szeged
- H. Tóth István–Radek Patloka 2009: *Kettős tükrök* (A stilisztikáról magyarul – a magyarról stílusosan.) Károly Egyetem Filozófiai Fakultása, Prága
- Nagy L. János 1998: *Egysoros ötletek univerzuma*. In: Szathmári István (szerk.): *Stilisztika és gyakorlat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- R. Molnár Emma–Vass László 1989: *Stilisztikai ábécé a magyar nyelv és irodalom tanításához*. Módszertani Közlemények Könyvtára, Szeged
- Szathmári István 2004: *Stilisztikai lexikon* (Stilisztikai fogalmak magyarázata szépirodalmi példákkal szemléltetve). Tinta Könyvkiadó, Budapest
- Szathmári István (főszerk.) 2008: *Alakzatlexikon*. Tinta Könyvkiadó, Budapest
- Szikszainé Nagy Irma 1994: *Stilisztika*. Trezor Kiadó, Budapest

SZABADI MAGDOLNA

tanár

SZTE JGYPK Gyakorló Általános Iskola és

Alapfokú Művészeti Oktatási Intézmény

Szeged

Zenei nevelés a technikaképzés tükrében Varró Margit munkássága

Mottó: Semmi nem nevelheti olyan gazdagon és sokoldalúan egy gyermek személyiségét, mint a művészettel való foglalkozás.

Dr. Ábrahám Mariann tovább folytatja a gondolatát, hogy a „A zenetanárnak úgy kell tanítania, hogy szellemi-érzelmi-fizikai tényezők komplex összefüggését megéreztesse, megértesse, és az szerves egésszé váljék a tanuló számára, és majd saját élménnyel teli, kreatív szabadsággal tudjon megnyilvánulni a pódiumon.”¹

¹ Dr. Ábrahám Mariann: XXI. század nevelője: Varró Margit, <http://parlando.hu/Abraham5.htm>

Az előadásom tárgya Varró Margit² gyakorlata a technikaképzésről.

Varró Margit Szendy Árpád mellett eltöltött tanulmányévei alatt nap mint nap megélhette, hogy mi a pedagógia feladata a zongoristaképzés terén. Valójában egybeforrasztani a technikát az elképzeléssel és a zenei átérzéssel. A Szendi-iskolában végzeteknek zongoratanítására egyaránt a következők jellemzőek: a zongoristává érlelésben a technikai gyakorlatoknak, mint ujjgyakorlatoknak van a legnagyobb szerepük. Idő és érés szükséges annak a megértéséhez, hogy mikor a hangszerhez ülünk és ujjunkat gyakoroltatjuk, akkor a művészet gyakorlásához és a szellem pallérozásához is egyaránt nekifogunk. Azzal a hangulattal és emocionális töltettel, szellemi képzelettel kell hozzálátni a gyakorláshoz, mint bármely nagyszerű koncertdarabnál. Ez jelenti a ráhangolódását, preambulumát a konkrét előadási daraboknak. És ha ilyen beállítódással zajlik a művek technikai gyakorlása, akkor az ujjgyakorlat is darabbá lép elő, mintegy Mozart, Bach, Chopin szellemében lesz játszva. Ehhez már kiforrott stílusérzék, zenei szaktudás szükséges, mely az irodalmi tájékozottságból és a halmozódó tapasztalatokból merít. Ez képezi azt a széles palettát, amiből technikai fajokat választhatunk, mint például trilla, repetíció, akkord, futam.

Összefoglalom a kor jellemző technikai argumentumait, mielőtt Varró Margit szempontrendszerét ismertetném.

Deppe-Caland elképzelésének fókuszában a fixálás áll: az izületeknek és izmoknak a hát-izmoktól ujjhegyig tartó szoros egybekapcsolódása és állandó együttműködése. E módszer a külső látható lendítő mozgásokat lehetőleg mellőzve, a helyes belsőizom működésre alapít mindent. Ennek a megoldásmódnak ellenlábasa Breithaupt,³ aki a pillanatnyi izom rögzítésének megtartása mellett sok egyéb kényeztetést fokozó, a hang színességét célzó mozgásformával gazdagítja a technikát. Mint például az alkarforgás, valamint sokféle gördítő-lendítő mozdulat, amelyek különböző hangzási célt szolgálnak.

A mozdulat, mely a hangot előidézi, egy pillanat műve, de a világon semmi nem olyan egyéni, mint valakinek a mozgásstílusa, ami az illető egész lelkiségével-egyéniségével szoros összefüggésben áll.

Az ember érzésvilágának intenzitása nem mindig áll arányban azzal, amit kifelé nyilvánítani képes. Mindenki ismeri azt a tetet-lelket felszabadító hatást, amikor sikerül az átélt zenei szépséget fizikumával hangszeren formába önteni. A technika- és billentésképzésnél szükség van arra a pedagógusi megfigyelésre, hogy kinek mennyi és milyen felszabadító mozgás szükséges ahhoz, hogy az átélt-megérezett hangot, billentést a szubjektíven elfogult, feszültségelt pillanatban is biztosítsa.

„A tanítvány karaktere, fejlődési foka mellett képzelőtípusának ismerete a legfontosabb. Ez adja a kulcsot az emberhez, írja Varró Margit.”⁴

A technikaképzést nyolc területre osztja fel:

– első, hogy a hangszertechnika tanításában a célravezető irányelv csakis a legjobban zongorázók játékmódja lehet,

- második a súly és ujjtechnika helyes aránya,
- harmadik a természetes játékmód,
- negyedik a modern technika alapelvei,
- ötödik a billentés,
- hatodik a fixálás,

² Varró Istvánné, szül. Picker Margit, zenei író, zongoratanárnő. Szül. Barcs, 1881. Zenei tanulmányait a Zene-művészeti Főiskolán végezte, majd a párizsi konzervatóriumban és a British Múzeum zenei gyűjteményeiben tanulmányokat folytatott. A zongorajáték metodikáját számos új pedagógiai elvvel gazdagította. 1939-ben az USA-ba költözött és termékeny évek után ott is halt meg.

Varró Margit: Zongoratanítás és zenei nevelés, Budapest, 1921, Rózsavölgyi és Társa kiadása

³ Rudolf M. Breithaupt (1873-1945): Die natürliche Klaviertechnik II. (képek)

⁴ Győr, VI. Országos Zenei Nevelési Konferencia, in: Parlando 1984, 85.o.

- hetedik a tanári tudatosság,
- nyolcadik pedig az elrontott mechanizmus javítása.

Vizsgáljuk meg bővebben e nyolc szempontot.

Bár a művészi játék egyedi és szubjektív, egy közös vonás mégis felfedezhető a legkiválóbbak játékában is: *a test természet adta erőforrásainak gazdaságos és sokoldalú kihasználása*. Míg egy művész egyéni játéka nem tanítható, addig a virtuozitás alapformái viszont igen. Ugyanis a billentés fiziológiai és mechanikai törvényei tárgyiasíthatók, körbeírhatók.

Annyi bizonyos, hogy bármilyen úton induljunk is, a sokoldalú játéktechnika követelményeinek lehetetlen eleget tenni csak a kar vagy egyedül a kéz, vagy csupán az ujj-játék kizárólagos alkalmazásával.

Régebben a zongoratanítás technikai része felől két ellentétes gondolkodásmód élt. Az ún. „ujjtechnika” és „súlytechnika”. „A két játékmód nem zárja ki egymást. A téves szembeállítás gyökere valószínűleg abban állt, hogy ujjtechnika alatt az avult ujjtechnikát és súlytechnika alatt a régi merev súlyjátékot értették”. (Varró Margit)

Avult ujjtechnika az a játékmód, melyben főleg mozdulatlan karral, merev csuklóval, magasra emelt túlfeszített ujjbillentést alkalmazunk. Ez a módszer természetellenes, mert a játékos elkülönítetten használja bizonyos játékszerveit, a többi merevítésének kárára. Mindez szűk határokat szab az esztétikai kifejezésnek is. Az a fajta *súlytechnika*, mely teljes mértékben nélkülözi az aktív ujj-játékot, körkörös karmozdulatokat használ és az ujjak előre beállított merev tartását csak a testsúly billentyűre vitelére használja, a másik végletbe esik. Az említett módszereket megbuktatja egyoldalúságuk. Ne feledjük azt sem, hogy a kettő váltakoztatását vagy bármilyen irányú céltudatlan használatát a növendék sínyli meg!

„*Természetes játékmódról* beszéltünk, ha a billentés munkája arányosan megoszlik a testnek, mint játékszervezetnek egyes részei közt úgy, hogy mindegyik olyan fokú és irányú munkát végez, amilyenre anatómiailag rátermett és egyik tag sincs feleslegesen igénybe véve.” (Varró Margit)

A játékszervek a következők: ujjak, kéz, al- és felkar, lapocka és törzs izomzatai, csontjai. A lábak pedig alulról támasztékot nyújtanak a játékos testének.

A modern technika a kéz-kézhat, ujjak, csukló (azaz a kis játékkaparátus) és az egész test (vagyis a nagy játékkaparátus) fiziológiailag helyes és esztétikailag kifejező működtetésén alapul. „Liszt és Rubinstein nyomában jártak a zongoratechnika elméleti kutatói közül azok, akik leszűrték azt, hogy a nagyobb izomcsoporttal bíró szervek (derék, váll, felkar) erő kifejtése által előnyösen pótolhatja a kis játékkaparátus túlzott erő kifejtését, mert nem olyan fárasztó, s így gazdaságosabb, természetesebb.” (Varró Margit)

A *billentés* tulajdonképpen erőhatás, mely izmainkból jön, és a billentyűre hat. Zongorázás közben az erőtvitelt a *természetes emelőrendszer* végzi, mely a játékkaparátus izomzatából áll.

Aszerint, hogy melyik ízületben vehető észre mozgás, megkülönböztetünk csukló, ujj, váll, könyökemelőket. Az emelést végző testrészeink – fiziológiai adottságból adódóan – soha nem működhetnek különállóan, csakis egymással összefüggésben.

A billentőerőnek két összetevője ismeretes. A felemelt testrész *súlya* – mely fizikai törvényeknek megfelelően lefelé törekszik – és az *aktív fékezés*, ami szükséges ahhoz, hogy a súly adta erőt célirányos izomműködéssel szabályozzuk. Az aktív fékezés egyaránt szerepet kap testrészeink ejtésében és súlyuknak a billentyűn való kitámasztásában.

Összefoglalva: a billentési folyamat során három fő mozzanat válik fontossá: a billentő testrész *lendítéséből* következő erő kifejtés; a *kalapács ellenállásának* legyőzése; a billentyű lenntartásával járó *fixálás*, támaszték.

A játékszerveink összekapcsolódása miatt mindenfajta mozgásnál, minden ízület mozog. „Azokat az ízületeket, amelyek elmozdulásukkal befolyásolnák a tervbe vett mozgás pontosságát, fixáljuk, rögzítjük”. (Varró Margit) A fixálásnak két módja van: *állandóan fixáljuk* azokat

az izületeket, amelyek elmozdulását meg akarjuk akadályozni, illetve a fixálandó izületekben meginduló fölösleges mozgást *pillanatszerűen fixáljuk*.

A hang erejétől és esztétikai minőségétől függően a billentés más-más fázisai jutnak domináns szerephez, és minden egyes billentésnél szükség van feszítésre és lazításra egyaránt.

A *pedagógus tudatosságának* elengedhetetlen része, hogy a testi működések megfigyelését összekösse a hozzájuk kapcsolódó lelki folyamatok megfigyelésével. „A tanárnak biztosítani kell azon testi-lelki diszpozíciókat növendékei számára, melyek feltételei a jó zongorázásnak.” (Varró Margit)

Egy-egy összetett mozgásformát csakis elemeire bontva, részletekben gyakoroltatva értehető meg diákjával. Sokszor segítségére lehet egy kifejező, *szuggesztív* szó, képszerű magyarázat, ami ösztönszerűen előhívja a helyes kézkartartást. Csakis a tanár fog ráérezni a megfelelő szóra, kettejük személyközi kapcsolatának függvényében.

A tanári tudatosságnak legfontosabb aspektusa az *elrontott mechanizmus* javítása. Legfőbb hibák a túlzott feszítésből vagy a túlzott lazításból következnek. Egyik ilyen elem a *könyvek megmerevítése*. Ez származhat abból, hogy a diák hanyagul ül, előre engedi a lapockáját. A lapocka súlya megnöveli a karsúlyt, így ránehezedik a könyökre, aminek izmai megfeszülnek, nehogy lecsússzon a kézfej a klaviatúráról. A könyök merevítése megakasztja a felkar lendületét és nyomást gyakorol a kézre. Ennek védelmére az ujjaknak a kellelénél aktívabb, megterhelő munkát kell végezniük. A könyök megfeszítése tehát az al- és felkar túlterhelését eredményezik, illetve a váll- és felkar izmainak visszafejlődését vonják maguk után.

Az ún. alkaros játék leszűkíti a dinamikai skálát, és préselt hangokat eredményez. A könyök merevítésével párhuzamos a csukló merevítése. Mindkettő a szabad felkaros játék gyakorlásával javítható. (pl.: kardobás, karstaccato.... stb lazított izületekkel.)

Az izületek túlzott lazasága a „lötyögős játék”. Lelőgő kar, besüppedt csukló, ujjak horpadása, magvatlan hangképzés a mutatója. Ebben az esetben nem elégséges a fixálás. Javításánál azon játékformákból kell kiindulnunk, melyhez a legtöbb fixálás szükséges. Például ujjstaccato (fix lapockával, tartott karral). Majd ujj- és kézzjáték szomszédos hangokon, kromatikus gyakorlaton.

Mindig a folyamatosság és fokozatosság elvét kell követni az elrontott mechanikájú növendékeknél.

Természetes, hogy nagy technikai tudás nélkül nem lehet igazán művészeti tökéletest produkálni. Ezért a mindennapi technikai gyakorlatoknak olyan sokoldalúnak kell lenniük, hogy azoknak az egész játszóapparátust kell fejleszteniük. Törekedni kell az érdeklődés, kedv és lelkesedés ébrentartására, mivel soha nem egy billentéstípust gyakoroltatunk önmagáért, hanem annak egy-egy darabban való sikeres megszólaltatását.

KISS FERENC
nyugdíjas tanár
Tapolca

Visszatekintés, lehetőségek, javaslatok

A természet, a társadalom és az iskola

A tanítás/tanulás egyidős az emberiséggel. Az őskor emberét a táplálék megszerzése, begyűjtése örökös vándorlásra készítette. A vadászó, gyűjtögető életmód élethosszig tartó tanulást, tapasztalatszerzést követelt. A növénytakaró, az állatok viselkedése, a domborzati viszo-

nyok meglepetésül szolgáltak a lehetséges táplálék, lakóhely kiválasztásában, a köeszközök szerszámként, fegyverként használatában.

A természeti népek napjainkban is természetközben élnek. Nyugat-Új-Guinea őserdeiben élnek a „fán lakó” korowajok (1). Házaikat a magas erdei fák koronájában építik fel. Így találnak védelmet a szúnyogcsípések ellen és az ellenséges törzsek támadásaitól. A táplálékforrások kimerülésével elköltöznek, új házat építenek.

Az őskorban még nem volt tankötelezettséggel életkorhoz kötött iskola. A tanítás/tanulás eszközhasználat, munkavégzéssel párosult. Az ismeretszerzés mozzanatai a bemutatás/szemléltetés és utánzás/cselekvés. Tanítómesterként az idős, tapasztalt korosztály tagjai szolgáltak. A cselekvés/cselekedtetés a mozgásképességet is javította. Megbeszélések, beszélgetőkörök alkalmával a földön ülve bárki hozzászólhatott, javaslatot élhetett.

A vándorlások során felhalmozódott ismeretanyag köbe vésvé napjaink diákjai számára is hozzáférhető. Sziklarajzok tanúsítják, hogy az afrikai Szahara nem mindig száraz sivatagi képet mutatott (2). A sziklarajzok megőrizték az ősidők ismeretanyagát. Az ismeretanyag felhalmozódása hívta létre a mindenkire kötelező szervezett iskolai oktatást.

A szervezett iskolai oktatás hosszú évszázadokon keresztül megőrizte természetközeli eredetét. Alig egy évszázad távlatában a huszadik század kezdetének iskolásai/tanárai rendszeresen tanulhattak/taníthattak a tanterem falain kívül/belül egyaránt. Néhány idézet a korabeli sajtóból:

– ...A tapolcai gyermekkert vezetője Schlesinger Lujza ezen intézet alapja javára záróvizsgálatul gyermekünnepélyt rendezett, mely nagyszerűen sikerült, és mintegy 21 Ft-ot jövedelmezett. A kisdedek két társasjátékot („A gyermek álma” és „A szüret”), egy példázatot („Az engedetlen fecske”), több dallamot és szavalatot mutattak be a hallgatóságnak. Mint örültek a szülők, midőn a kisdedek szabatos játékát hallották, csodálkozva nézte a szép számmal jelen volt közönség, mint figyelték a kisdedek a néni egy-egy kézmozdulatára és mint állnak résen, hogy el ne hibázzák a jelenetezés egymásutánját... (3)

– ...A községi faiskoláról szóló törvény és a megyei szabályrendelet értelmében a községek lakossága számarányához képest faiskolát köteles felállítani és gondozni. Rendszeresen kezelt faiskola van Tapolczán és Diszelben. Részben elhanyagolt és pótlást igénylő faiskola van Lesenczeistvándi, Lesenczetomaj, Lesenczenémetfalu, Tördemicz, Badaconyomaj, Haláp, Sáska, Salföld, Nemesvita és Balatonederics községben... (4)

– ...A gyermekeknek kellemes szórakozást nyújtó foglalkozás mellett bizonyára meglesz annak lelket, erkölcsöt nemesítő hatása is, különösen akkor, midőn a tervezet szerint minden tanulónak lesz egy-egy kis táblácska földje, amelyen a gyakorlatát végzi, és a természetvényt ingyen megkapja... (5) – Redl Gusztáv (1853–1917)

...Figyelme, érdeklődése azonban mindinkább a természettudományok felé fordul, s elmélyed a természet országainak tanulmányozásában. Kutatja, gyűjti az ősidők emlékeit, kövületeket, csigákat. Tanulmányozza vidékünk madárvilágát, de legtöbb odaadással a vidék rovarvilágával foglalkozik. Nincs a vidéknek rovarfaja, amelyet nem ismert volna, a némely fajról ő állapította meg először, hogy annak képviselői vidékünk faunájához tartoznak. Összegyűjtötte a vidék mezei, erdei virágait, a gyűjteményében elhelyezhető egyéb növényeit. Ha iskolánk természetrajzi szertárán végigtekintünk, amely majdnem teljes egészében az ő fáradozásainak gyümölcse, akkor látjuk csak, hogy mennyi önzetlen áldozatkészségbe, időbe, munkába, aprólékos gondoskodásba került az ott elhelyezett anyag összegyűjtése. Mennyi szakértelem kellett annak feldolgozásához. (6)

Az idézett újságcikkek hitelességét támasztják alá a tárgyi dokumentumok. Tapolczán a festői szépségű Malomtó partján emelkedő Templomdombon álló egykori „Kántorház” szolgált az iskolamúzeum helyiségéül. A tanítói lakásból közvetlenül a tanterembe lépve színes szemléltető faliképek, üvegvitrinekben tankönyvek, segédletek, természettani, természetrajzi kísér-

leti demonstráló eszközök, gazdasági munkagépek modelljei, gyűjtemények, gyermekmunkák...táruznak a látogató elé.

A kiállításon bemutatott gyűjtemények, taneszközök megtervezése, begyűjtése, feldolgozása igencsak túlhaladta a tanteremben eltöltött időkereteket, 45 perces tanórákat. A cselekvés-
sel/cselekedtetéssel megszerezhető élménydús ismeretanyag színtere a tanterem falain kívüli természetközeli környezet. A természetközeli környezetben végzett gyermeki tevékenységek jobban elmélyítik a tanár/diák, szülő/gyermek, gyermek/gyermek emberi kapcsolatokat (7). A gyermek, mint „munkatárs” verziója nyitottságot, közlékenységet eredményez. Egy-egy véletlenszerű utcai találkozás is tartalmaz beszélgetéssel zárulhat.

Napjaink válságos helyzetének oka a természetközelség elhanyagolása, a „szabad” és a „kötelező” eltávolodó, egymás hatását kioltó hatása. A tanítás/tanulás legfőbb színtere a 45 perces tanítási óra. Ugyanakkor gyakori a gyermek tanórán kívüli környezetének elmarasztalása – alkoholistá szülők, kábítószer, csajozás, gyilkosságtól hemzsegő TV-műsorok, lopások, betörések. Alig egy-egy alkalmi kirándulás, séta, madarak/fák napja, az erdei iskola szerepét is sokan károsnak tartják, mert nehéz újból „fegyelmezni” a gyermeket.

A tanórán kívüli környezet elmarasztalása egyben az iskola, a pedagógus beletörődő tehetetlenségét is tükrözi. A környezet elmarasztalása helyett inkább az iskola vonzóbbá tételén kellene elgondolkodni minden pedagógusnak. Hány pedagógusban merül fel manapság folyamatos rendszerességgel megfigyeléseket, gyűjtőutakat szervezni, taneszközöket fabrikálni, rajzokat, festményeket, fotókat készíteni, modellezésre (hajó, repülő, traktor), kertészkedésre, kisállatok gondozására biztatni, gyermekíráásokat publikálni, pályázati felhívásokra, sportversenyekre benevezni? Mindezen tevékenységek napjainkban is megvalósíthatók pénztöke hiányában is.

A huszadik század kezdetén az akkori önkormányzatok polgármesterei segítőkészebbek voltak az iskola környezetének bővítésében. Most a huszonegyedik század első évtizedében semmiféle „szabályrendelet” nem írja elő iskolakertek létesítését, gondozását, tanulói kézműves műhelyek építését – sok iskolában még a sportpálya is hiányzik. Napjaink gyermeke odahaza barkácsolgat, kísérletezik tanára biztatására a pályázati felhívás sikeres szereplése reményében. Ha lassan is, de napjainkban is elérhető a tanár/diák kapcsolat oldottabb, közlékenyebb légköre.

Az életképes tudás, élethosszig tartó tanulás biztosításának útja a bemutatástól (8) a cselekvésen át (9) a kézikönyvek (10) használatáig vezet. A gyors tájékozódás, önellenőrzés eszközei a lexikonok, enciklopédiák (11).

Ezennel átnyújtom kollégáimnak az általam összegyűjtött bőséges szakirodalmat, tematikusan csoportosítva. Forgassák haszonnal!

HIVATKOZÁSOK

- (1) Petr Jahoda (2003): Az őskor utolsó tanúi, Helikon Kiadó, 133. o. A korowajok, a „fán lakó” emberek
- (2) Lerner Balázs – Lerner János /2007/: Regélő kövek, Pannon–Literatúra Kft. 32. o. Szaharai sziklarajzok
- (3) Gyermekkert Tapolcán, Zalamegye 1988. július 8
- (4) A tapolcai kerület községi faiskolái, Tapolczai Lapok, 1907. október 6
- (5) Tapolczai Lapok, 1913. január 26
- (6) Kollányi Ödön: Redl Gusztáv /1855–1917/ Tapolczai Lapok, 1917. április 1

(7) EMBERI KAPCSOLATOK

- Nemes Livia (2000): A bennünk élő gyermek, Filum Kiadó
László Gyula válogatásában (1985): Múlhatatlan gyerekkor, Móra Könyvkiadó
Dr. Tanja Schatz (2001): Te másképp gondolsz? Deák és Társa Kiadó, Pápa
Carl R. Rogers (2003): Valakivé válni, Edge 2000 Kft., Bp.

(8) BEMUTATÁS

- Galambos Tibor (1983): A Világűr képekben, Móra Könyvkiadó
Robert Dinwiddie főszerkesztő (2001): Tudomány és technika évről évre, Athenaeum 2000 Kiadó
Michael Wright és Mukul Patel szerk. (2004): Így működik a harmadik évezred technikája, Alexandra, Pécs
Ian Graham (2008): Csodálatos gépek, GABO könyvkiadó
Pálffy Katalin főszerkesztő (2001): Látnivalók Magyarországon, Well-Press Kiadó, Miskolc
Stanley Sadie (2005): Képes enciklopédia. Opera, Kossuth Kiadó
Balassa M. Iván főszerk. (2001): Magyarország múzeumai, Vince Kiadó Kft. Bp
Giulia Camin (2007): A világ múzeumai, GABO Kiadó
Szabó Attila (2004): Művészettörténet képekben, Független Pedagógiai Intézet Tankönyvcentrum, Budapest
Körmendi Ágnes – magyar változat (2005): 5 nyelvű képes szótár, Mérték Kiadó
Leah Bendavid-Val (2001): A világ képekben, Geographia Kiadó, Budapest
Szvoboda Gabriella képszerkesztésében (1972–1975): Világtörténet képekben I–II., Gondolat
Keresztury Dezső (1981): A magyar irodalom képeskönyve, Magyar Helikon–Móra Kiadó
Cory Bell (2006): Világirodalom, Képzőművészeti Kiadó
Koromné Beck Zsuzsanna fordításában (2004): Matematika képes szótár, Novum Kiadó
Bíró Mária műszaki szerkesztésében (1990): Képes usborne enciklopédia – Fizika. Kémia. Biológia. Novotrade Kiadó, Bp.

(9) CSELEKVÉS

- M.G. Alivert – M. Ciccioli – G. Laudi (1976): Élet a mikroszkóp alatt, Móra Könyvkiadó
Lányi György (1985): Állatkedvelők kézikönyve, Natura
Adam Stodowy (1984): Szeretek barkácsolni, Műszaki Könyvkiadó
Móricz Attila (2002): Mobiltelefon a kezekben, Computerbooks Kiadói Kft., Budapest
Bárfai Barnabás (2004): Hogyan használjam? A számítógép kezelése kezdőknek és haladóknak. EDS-INFO Kft., Budapest
Molnár Kata és Schrenk Veronika fordításában (2005): A nagy barkácsolókönyv. Pharma Press Kft.
Sarkadi Péter szerkesztésében (2004): Ásványok és kőületek atlasza. Holló és Társa Kiadó
Geoff Hamilton (1990): Az élet kertje. Officina Nova, Budapest
Judith Mann (2000): Barangolás a tudományok világában. Lebilincselő kísérletek, amelyek feltájják a természettudományok titkait. Panemex Kft., Budapest
Kiss Zsuzsa – magyar változat (2000): Állat- és növényhatározó természetjáróknak. Magyar Könyvklub, Budapest
Gerard Durrell–Lee Durrell (1987): Az amatőr természetbúvár. Gondolat
Gilles Martin, Denis Boyard (2002): Természetfotózás. Alexandra, Pécs
Colin Foster (2004): Mindenki rajziskolája. Alexandra, Pécs
Baktay Patrícia–Koltai Magdolna (1989): Beszélő tárgyak. Tankönyvkiadó
Csaba Emese főszerkesztő (2003): 1001 fortély a ház körül. Reader's Digest Kiadó Kft., Budapest
Aigner Szilárd lektorálta (2000): Meteorológia. TRIO Produkció

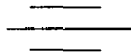
(10) KÉZIKÖNYVEK

- Michael Bright (2005): 1001 természeti csoda. GABO Kiadó
Paul de Kruif (1967): Bacilusvadászok 1-2. Szépirodalmi Könyvkiadó
Helmuth Böttcher (1963): Csodagyógyszerek. Gondolat Kiadó
Dr. Karl P. N. Shuker (2004): Rejtett képességek. Az állatvilág csodái. Panoráma, Budapest
Csaba Emese főszerkesztő (2002): A természet ezernyi csodája. Reader's Digest Kiadó Kft., Budapest
Joy Adamson (1982): A fürkésző szellem. Önéletrajz. Gondolat Kiadó
Shona Grimbly (2002): Nagy földrajzi felfedezések. Kossuth Kiadó
Pap János (1973): Kis történetek tudósokról, feltalálókról. Móra Kiadó
Michael Pollard (2000): A világ 100 híres embere. Alexandra, Pécs
Pető Gábor Pál–Szabadváry Ferenc (1980): A kémia nagy pillanatai. Móra Kiadó

- Yehudi Menuhin—Curtis W. Davis (1981): Az ember zenéje. Zeneműkiadó
 Borbély Sándor—Komáromi Gabriella szerkesztésében (2001): Kortárs gyerekkönyvek. Ciceró Könyvklub
 Gizella Flating (2008): Utazás egy életen át. DUNA Könyvkiadó Kft., Budapest
 Németh Dorottya fordította (2004): Felfedezések és találmányok nagykönyve. Kossuth Kiadó
 Gácsai Zoltán—Simon Aliz fordításában (2003): Az atommag. Utazás az anyag szívébe. Akadémiai Kiadó
 Peter Tallack összeállításában (2002): A tudományok nagykönyve. Kossuth Kiadó
 Janet Marinelli főszerkesztő (2006): Növények. Euromedia Group k. s. Ikar, Prága
 Papanek Adrienne fordította (2005): A világ állatai. Alexandra, Pécs
 Mitták Ferenc—Mitták Péter (2005): Ötezer év, ezer híres történelmi személy. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen
 David Burnie (2004): A természet enciklopédiája. Novum Kiadó

(11) LEXIKONOK

- Csaba Emese főszerkesztő (2001): Az általános műveltség képes szótára. Reader's Digest Kiadó Kft., Budapest
 Szarka Edina fordította (2005): Tudományos enciklopédia. Tioti Kft.
 Bárány Lászlóné főszerkesztő (2005): Általános Kixlexikon I-II. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest
 Murakózy Tamás főszerkesztő (1963): Kertészeti Lexikon. Mezőgazdasági Kiadó
 Csaba Emese főszerkesztő (1998): Világjárók lexikona. Reader's Digest Kiadó Kft., Budapest

SZERZŐINK, MUNKATÁRSAINK FIGYELMÉBE!

Tisztelettel kérjük szerzőinket, hogy kéziratukat a szerkesztőség címére küldjék: 6725 Szeged, Hattyas sor 10. Csak „gépel”, 8–10 lapnál nem nagyobb terjedelmű kéziratokat fogadunk el. A kéziratot jól áttekinthető kettes sortávolsággal, normál géppapíron, a „gépelési hibák” gondos javításával, a felhasznált szakirodalom pontos feltüntetésével (szerző, cím, hely, kiadó, lapszám) kérjük. A közérthetőség megkívánja azt is, hogy az elkerülhetetlen idegen szakkifejezések magyar megfelelőzéséről, értelmezéséről se feledkezzünk meg. Kérésünk az is, hogy a szövegbe iktatott rajzos, ábrás, illusztrációs megoldásoktól lehetőleg tekintsünk el.

Azoktól a szerzőktől, akik megfelelő feltételekkel rendelkeznek, számítógéppel írt kéziratot kérünk lemezen és nyomtatva is.

Nagyon fontos, hogy külön lapra írják föl *beosztásukat, munkahelyük, iskolájuk pontos nevét, helyét, valamint irányítószám és lakcímüket.*

Felhívjuk továbbá szerzőink figyelmét, hogy másodközlésre nem vállalkozunk. Szerkesztőségünknel is érvényes az az általános gyakorlat, hogy kéziratot nem örzünk meg és nem is küldünk vissza.

DR. FRICK MÁRIA
ny. főiskolai tanár
Tanítóképző Főiskola
Baja

Radnóti Miklós és a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma

Jónéhány éve már, hogy a mozgalom történetét Hegyi András szervezésében feldolgozta a szegedi pedagógusok-könyvtárosok egy csoportja. Tisztelgésül a költő emléke előtt, a Radnóti évforduló alkalmából közreadjuk e most is aktuális, de még szélesebb nyilvánosság előtt nem publikált tanulmányt.

A szerzőt a témával való foglalkozásra a költő és a város szeretete ösztönözte. Bár Radnóti Miklós élete és munkássága csaknem teljesen feldolgozott (az érdeklődőknek ajánlható Vasvári István 1966-ban kiadott életmű bibliográfiája: FSZEK, 151 p.), s a Szegedi Fiatalok mozgalma is számos tanulmányból megismerhető (legteljesebb talán Csaplár Ferenc 1967-es kiadványa: Akadémiai Kiadó, 187 p.), mégsem érdektelen talán a költő és a mozgalom kölcsönös hatásának, valamint Radnóti emberi és költői fejlődése szegedi mozzanatainak a bemutatása.

1. Radnóti, az ember

„Nem visszanezünk rá: föl és előre nézünk, ha találkozni akarunk vele” (1)

„...a szép rend és az erős szenvedély embere volt” jellemezte reá emlékezve Ortutay Gyula. (2) E néhány szó mélyen és igazán idézi fel a verseiben elmélyülő utód számára Radnótit, az embert. A kristálytisza versek, a lírától áthatott próza: a Radnóti egész életműve által elbűvölt olvasó keresi, kutatja az alkotót is, aki megigézte műveivel. Segítsük hát az olvasót a barátok, kortársak visszaemlékezéseivel:

„Értelmet sugárzó magas és nyílt homloka volt... Erősen nyílt szemei mélyen feküdtek a homloka alatt, szokatlanul tiszta, sötétes zöldjűkben mintha távoli erdők frissessége vagy borongása tükröződött volna... Arcának finom élet sem törte meg semmilyen zavaró puhaság vagy keménység, komoly, inkább meditációra, mint ábrándozásra hajlamos intellektuális arc volt ez: eredendő komolyságát a keskeny, kissé vérszegény ajkak s a hátrahúzódó áll is erősen hangsúlyozták. Halk szavakkal, melegen és színesen beszélt... Elveiből, meggyőződéséből soha egy jottányit sem engedett,... a legszebbet, emberi egyéniségének már a testi megjelenéséből is kisugárzó, soha nem akart és nem keresett, előkelő egyszerűségét és természetességét ma már csak a felé visszaborongó emlékezés tudja felidézni... Odaadó barát volt és odaadó szerelmes” (3) „...nagy költő volt és mégis kristályosan nyugodt és tiszta ember, művészszeszély nélküli, ha valakiről, hát róla feltételezem, hogy soha életében nem ártott senkinek.” (4) „... Valami tisztaság volt egész lényében...” (5) „... rendkívül vonzó arc. Örömeiben és élénkségében mindig szép volt. Az ember szívébe melegséget fakasztó ember.” (6),... személyében, magatartásában, viselkedésében olyan kedves jelenség volt, hogy nem lehetett szabadulni a hatása alól.” (7) „... igényes volt és rendkívül pedáns. Szerette a pasztellszíneket és a klasszikus formátumú könyveket.” (8) „... egyénisége a bánatra való hajlam és az egészséges, férfias derű különös ötvözete volt” (9) „Hajlama szerint az egyszerű örömeiben, a köznapi dolgok

igézetében találta volna meg nyugalma és boldogságát...Nem voltak különösebb emberi vágyai, lelki alkatát tekintve arra született, hogy boldog legyen. Egyszerűségét és közvetlenségét jelezte verseinek érzékenysége, rokonszenve a természetes élet, a fűvek, a fák, a madarak és az állatok iránt. ... Ifjúságát végigkísérte az oltalmazó és befogadó emberi közösséget vívott küzdelme, betöltötte a vágy, hogy otthonra, társakra találjon, ne maradjon magányos, ne legyen idegen.” (10)

”Csend vette körül... az éber fegyelem csendje.” (11)

2. Radnóti, a költő

„A szűkszavúság és a feszes forma a költő erkölcsse,
a játékoság az optimizmusa. Ez világnézet!” (12)

„... ő a mindennapi életben is homo moralis volt, mégpedig a legigazibbak közül, mert saját magától követelte a legtöbbet. Sohasem helyettesítette az erkölcsöt a költészettel, tiszta és kérlelhetetlen erkölcsi világából csinált költészetet. Az erkölcs élő valóság volt számára. az volt a költészet is, teljes emberségének hordozója... Igazában véve talán mindent jelentett számára a vers, ez adott neki helyet és öntudatot a világban, a harc és munka öntudatát, neki valóban fegyver és szerszám volt a toll... Nem tartozott a spontán költők közé, egy-egy versmagot sokáig hordozott magában, s írás közben is sokáig csiszolta, míg vers lett belőle...

Bár a lélek legmélyén örvénylő motívumok felhozásától sem riadt vissza, maguk a versek már teljesen a tudat világánál, egy nem kis mértékben racionális műgond jegyében formálódtak.” (13)

„Az irodalomban próbálta megszerézni a biztonságot, nyugalma, rendezett életet. Mindazt, ami nem jutott neki. Az irodalom számára hivatástudat, etika, az ellenállás fegyvere. Az otthonkeresés vágyának beteljesülése, a lázadás eszköze és formája és a morális tartás támasza és látható alakja... Egyszerre érvényesítette az esztétikai, etikai és szociális felfogás magasrendű igényét irodalom felfogásában.” (14) „Figyelme és kritikai munkássága szinte átfogta a kor egész magyar költészetét.” (15) „...jelentősége és szerepe egyetemesebb, sem hogy egy csoporthoz vagy irányzathoz lehetne mindenestül odakapcsolni.” (16)

„Radnóti költészetében mintha helyreállt volna a természeti világ és az ember kapcsolata, valamint a civilizáció előtti pogány életöröm... ez a líra az élet költészet, még komor és fájdalmasan elégikus hangjai is az életet dicsérik, ebben a költőben nem volt semmi a bánaton éledő költők kacér szenvedéséből, lírája azt zengi, hogy élni gyönyörűség... Ennek a lírának nincs alkuja a gyilkosokkal, nincs benne halálromantika, betegség, cinikus konformizmus, megbocsátó megértés a tökéletlenséggel szemben: minden gyalázatra nemet mond, minden derék dologra ígent mond...” (17)

„...költészetének lényegét épp az a tragikus feszültség határozza meg, amelynek egyik pólusán az élet igenlését, a szabadság, a szépség szeretetét, a másik oldalán halálos fenyegetettségünk tudatát ismerhetjük fel. ... Egész költészetének egyik legfontosabb mozgatóját és egyben fontos magyarázóelvét épp ezért alighanem a következő sorokban ismerhetjük fel:

Szabad szerettem volna lenni mindig
S örök kísérték végig az úton...” (18)

3. Radnóti Szegeden

„Engem hozott a szél! Kazalos hajam után megfordult
tíz fa ütöten és hét deszkapalánk” (Radnóti Miklós: *Táj*)

Radnóti Miklós 1930. szeptember 12-én iratkozott be a szegedi egyetem magyar-francia szakára. Az itt eltöltött közel öt év meghatározó szerepet játszott emberi és költői fejlődésében. „Pályájának egyik legszínesebb és kísérletezésekben alighanem leggazdagabb korszaka volt ez, hiszen az avantgarde-ban gyökerező stílusforradalmiságtól a direkt agitációt szolgáló kórusversekig és az új tárgyiasság higgadtabb hangvételétől a rímek hagyományos használatához visszatérő és közérthető képre törekvő néhány verséig a kor forrongó költészetének csaknem valamennyi megnyilatkozási módját végigpróbálta.” (19)

Szegedre Fanni képével és a Károli-féle Bibliával érkezett. Megjelent már első kötete, a Pogány köszöntő (1930), több folyóirat közölte verseit (Haladás, Kortárs és a Jóság antológia): neve ismert volt az irodalom iránt érdeklődők körében. De reichenbergi hazatérése óta kereste az alkotó irodalmi közösséget, s ezt mélyen és tartósan Szeged adta meg számára.

„...már az első napokban megragadták a Nagy Magyar Alföld színei... a fákból, virágokból, madarakból, tornyokból összeálló, fiatalos, napsugaras Szeged-kép...” (20)

Az első szegedi versek hangulata és tartalma is tükrözi ezt:

Már a Maros füzes partjai
közt jön el hozzám a messzi vidék! (*Zaj, estefelé*, 1930. október)

Nyár volt, a templomok tornyaiért
árnyékuk misézett a napban s
a gazdagok hattyas tavain újra
fehér madarak úsztak csak és az ég!
s roszdás földjeink csodás gyermekei
tovább fürödtek a Tisza felé
hajoló, halas patakokban! (*Télre leső dal*, 1930. november)

Szeged nemcsak az otthona lett. Alkotó műhelyt és barátokat is talált Radnóti az egyetemen és – mindenekelőtt – a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumában, amely kezdettől fogva nyújtotta számára mindhármat.

A Kollégium, (21) amelynek célja a „...korszerű, eleven és igaz magyar kultúrát szolgálni” (22), sajátos viszonyok között és azok által meghatározottan jött létre. Szeged abban az időben „megannyi ellentmondás, a középkori életformák és a modern urbanizáció, évezredek elmaradottság és korszerű tudományos műhelyek” (23) városa.

A Kollégium születése idején a minden területen érezhető gazdasági válság erősen sújtotta a Szegedet körülölelő mezőgazdasági területek parcellás kiscgazdálkodóit. A szegedi és szeged környéki szegények nyomorúsága fokozottabban foglalkoztatta az irodalmi, etnográfiai és munkásmozgalmi hagyományok által „megfertőzött” város haladó szellemű gondolkodóit, különösen a fiatal egyetemisták egy részét. Az egyetem - nem egy tudós és alkotó tevékenységű tanárával - nemcsak lehetőséget adott a Kollégium létrejöttére, hanem formai, tartalmi és módszerbeli alapot is későbbi tevékenységéhez.

A Kollégiumot létrehozó baráti kör már az 1929/30-as tanév első felében formálódott. A megalakulás előzménye és elődje a Bethlen Gábor Körben 1928-ban elhangzott előadás (24) és vita, valamint az ezután meginduló szegedi agrársettlement mozgalom (25) volt. A mozgalom tevékenységével a falusi és városi ember közti különbséget kívánta enyhíteni. Vezéregyénisége Buday György volt. Amikor közvetlen tapasztalatokat szereztek a békésmegyei kiszállásokon és Buday angliai útja révén - tervszerű gyakorlati és kutató munkába kezdtek.

Az agrársettlement mozgalom, a társadalompolitikai kollégium, az Erdélyi Kör ismerői és tagjai közül 15 taggal szerveződött a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma (26).

Tevékenységüket a kollektív jellegű szemlélet határozta meg. Céljuk az objektív alkotó és kutatómunka, amelyet a valósággal való rendszeres találkozások biztosítottak (1930-ban 211, 1931-ben 189 csoportos és sok egyéni kiszállás a szeged környéki tanyavilágba), valamint a népi kultúra megbecsülése, az élmények feldolgozása magyar és európai szemmel, a kritikai szellem és a missziótudat. (27) Tudományos, művészeti és politikai elveiket különböző tevékenységi formákban hirdették, 1930-tól a Délmagyarország közölte szociográfiai gyűjtőmunkájuk eredményét.

1931-től egy művészeti előadás sorozattal indultak el nyilvános fellépéseik. Jelentős a 16 kiadványból álló sorozatuk (28) és az 1930-tól megjelent nyolc Szegedi Kis Kalendárium. Foglalkoztak a modern drámai forma megteremtésével (pl. Az ember tragédiájával indították el 1933. augusztus 26-án a szabadtéri előadásokat), városismertető tanfolyamokat szerveztek, emlékeztetések szociófontók, kiállításai, vitaestjeik, ankétjaik. A Kollégium tagjai számára is formáló hatású a szegedi munkásmozgalmon belüli tevékenységük.

Radnóti szegedi éveiről nem lehet a Kollégium tevékenységétől függetlenül beszélni. Amikor Szegedre érkezett, már működött az a szellemi kohézió, amely a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumát együtt tartotta 1938-ig. S még jóval a Kollégium feloszlása után is kapcsolatot tartott fenn tagjainak többsége. A költő második kötetének (29) 35 verséből 17 már Szegeden született. Hangulatában és tartalmában is konkrétabbak ezek a versek, mint az eddig írottak. „... a korai versek bukolikus tája és képzelt idillje után a Szeged környéki vidék valódi világa jelent meg verseiben.” (30). A Kortárs baráti közösségében (31) is formálódó ízlésvilága tehát a valósággal való találkozásakor izmosodott. Hiszen Szegedre érkezve csaknem azonnal kapcsolatba került az Egyetemi Bethlen Gábor Körön keresztül a Szegedi Fiatalokkal, és már 1930 őszén részt vett néhány kiszálláson (*Tápé, öreg este*).

A falu és tanyajárások nemcsak közösségkovácsoló hatásuk miatt jelentősek a Szegedi Fiatalok életében, de későbbi munkáik alapjait is szilárdították a közvetlen és valós élmények. A szociális feszültségekkel terhes városkörnyéket és tanyavilágot megismerve, Radnóti érdeklődése a népköltészet iránt tartalmában is megváltozott. Új elemek jelentkeztek szókincsében, képalkotásában és műfajválasztásában. Megírta a *Búcsú* című népi népmajátékot, a *Mese a szomorú fűzfáról* és a *Boldogország születése* című népmesei ihletésű történeteit. A népköltéssel való személyes találkozás nyomát viselő verseket is tartalmazó *Újmódi pásztorok éneke* öt verse (32) miatt 1931. április 11-én Baróthy Pál főügyész szeméremsértés és vallásgyalázás miatt vádat emelt ellene. A kötetet elkobozták, Radnótinak csak néhány példányt sikerült megmentenie. A sajtóper nagyon elkéséřítette, és teljesen reménytelennek látta, hogy az egyetemen maradhat. (33) Az 1932 májusában véget ért per végül felmentéssel zárult, minden bizonnyal Sík Sándor közbenjáró levelének hatására. A hosszú hónapok bizonytalanságát a néhány hetes párizsi út és a munkásmozgalommal való közvetlen kapcsolat élményei ellensúlyozták.

Párizsba július 3-án érkezett. Ez a város „...a művészet olyan kontinenseit nyitotta meg előtte, amelyek alig hatottak a magyar költőkre akkoriban.” (34) Nagy benyomást tett rá a Szalai Imrével látogatott Gyarmatügyi Világkiállítás, de – levelei tanúsága szerint – a mindennapi élet minden rezdülésére is figyelt. Élményeit a *Literatura*-ban és a Délmagyarországban megjelent cikkei és három verse (35) hordozza. Párizs vissza-visszatérő műveiben később is, erősödve az 1937-es és 1939-es újabb franciaországi személyes élményekkel. Ezek az élmények nemcsak egyetemes látásmódját mélyítették, hanem munkásmozgalmi ismereteit is gyarapították.

Radnóti Hont Ferenc közvetítésével ismerte meg az illegális mozgalom Szepes Imre vezette csoportját. Közéjük azután ő vitte be Ortutay Gyulát, Tolnai Gábort és Baróti Dezsőt. Október végétől már a Szegedi Fiatalok mindegyike rendszeresen járt a Hétvezér utcai Munkásokhoz, ahol előadást tartani, ifjúmunkásokat nevelni, a szavalóklubnak segíteni – vagy cikkeket írtak lapjukba, a Házi Újságba.

Radnótira hatott talán legjobban az itteni tevékenység. Erről a *Jegyzetek a formáról és a világszemléletről* című írásában olvashatunk. Az 1931 ősztől írt verseiben „...új költői személyiség született: az otthonkereső és lázadó személyiség után a mozgalmi személyiség.” (36) Nyomon követhető ez soraiban:

korgóhasú felhő lustán hegyen ül,
de sötét lábaközén bagózó viharok
régí fegyvereket kalapálnak és
fülüket néha lehajtva a földre
vigyáznak messzi dudákra. (*Helyzetjelentés*)

Talán vihar jön, mert
simul halasodva a borz víz,
széttette a csönd lábát
az út fölött és harcos
zajokkal készül marakodni! (*Férfinapló*)

Tanítok
és vallom a harcot is!
Költő is vagyok,
meg proletár. (*Isméltő vers*)

Az OIB szegedi csoportjának munkájában való részvétel, Szepesék letartóztatása, pere, és a fellángoló sztrájkok atmoszférájában kristályosodott ki forradalmi érzése és világszemlélete.

Fanni révén, aki 1931 ősztől kapcsolódott be az illegális párt munkájába, a pesti mozgalmi munka részesévé is vált. „Vonzalmait, baráti kapcsolatait ebben az időben egyértelműen szocialista orientáció jellemezte. Ezekben az években kötött barátságot József Attilával, Bálint Györggyel és Dési Huber Istvánnal, ...” (37) Éppen Bálint György és pesti barátai révén vált a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának egyik legeredményesebb országos propagátorává.

Szepesék letartóztatásával a Szegedi Fialatok elvesztették közvetlen kapcsolatukat a munkásmozgalommal. Tevékenységük középpontjába akkor éppen kiadványsorozatuk gondozása került. Radnótinak három műve jelent meg a sorozatban: 1933-ban Radnóti Miklós: Új versei. *Lábadozó szél.* (Szeged, 1933, SZFMK. 64 p.). A 33 jórészt Szegeden, de mindenképpen itteni hatásokra született versből álló új kötetet kedvező kritika fogadta. 1934-ben jelent meg másodszer a sorozat 12. darabjaként *Kafka Margitról* szóló tanulmánya (38), amelyet Sík Sándor helyeslő jóváhagyásával választott doktori disszertációja témájául. A sorozat harmadik Radnóti műve az *Újhold* (39). A kötet utolsó versének ajánlása „A Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának, a növelő közösségnek, a barátainak.” szól, akik 1934 augusztusában beszéltek rá a 32 végétől összegyűlt versek kiadására.

A Szegedi Fialatok másik fontos működési terepe ebben az időben az irodalmi és művészeti tevékenység volt. Előadássorozatuk keretében olvasta fel Radnóti 1933. február 19-én *Az új magyar költészet és irodalmi problémák* című dolgozatát. Ebben, valamint a *József Attiláról*, a *Kafka Margitról* szóló, vagy a *Jegyzetek...*-ben és az egyetemen elkészített magyar és francia dolgozataiban is érezhető a mesterségbeli tudás, a klasszikusoktól tanult erkölcsi és formai tökéletességre törekvés. Tárnyilagos ténytudása, határozott irodalom-felfogása és precizitása munkáit kiemelte társaié közül. Buday György mondta az 1969-es rádióelőadásában, hogy a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumában Radnóti Miklós is a provincializmus mentességét biztosította.

Akárcsak verseire, prózájára is érvényes Ortutay Gyula megállapítása: „Ritmusa, dallama, erkölce egy.” (40) A korszerűség érvényesült a Kollégium – Bethlen Gábor Körben

megtartott - könyvismertető előadásain és a Dugonics Társaságban való bemutatkozásain. Radnóti első alkalommal hét versét olvasta fel, de számos más alkalommal is részt vett a Kollégium előadóestjein és költői felolvasásain. A mozgalmas, munkás és eredményes szegedi hónapok, évek olykor borús heteket is hordoztak Radnóti életében. A 31 áprilistól húzódó vádemelés, a szegedi fajvédők verekedései, vagy az illegális kommunisták elhallgattatása miatti aggodása verseiben is nyomon követhető. Legerősebben 1933 után jelentkezett a magányosság érzése műveiben. Gondoljunk csak a *Férfivers* utolsó soraira:

Te is naponta kezded és egyedül vagy,
csak szavaid szálás indái karolnak.
És nőttön nő süvöltő kedved körül
a borostás magány. (1933. május 9.)

A Radnótira emlékező kortársak és irodalomtörténészek közül Baróti Dezső érzi leginkább ennek gyökereit: „A magányosság érzése... már korábban is beleborongott verseibe, bár sohasem uralkodott el bennük. Amikor viszont megjelent, mindég valóságos élményekből született meg, és rendszerint a személyes és társadalmi izoláció egymást erősítő vagy gyengítő bonyolult komplexusait hordozta.” (41)

A fasizmus erősödése hazai és nemzetközi méretekben, a munkásmozgalommal való közvetlen kapcsolat megszűnése, a szétbomlóban lévő „növelő közösség”, valamint az, hogy közel két éve nem jelentek meg versei, és új kötetének megjelenése is bizonytalan volt – továbbá, hogy nyelvészeti vizsgálja sem sikerült Horger Antalnál, s állásra sem volt kilátása: íme ezek a gondok az eredői a 30-as évek derekán jelentkező pesszimizmusának (vagy tisztánlátásának, amellyel a történelmi eseményeket felmérte).

De ez az érzés Radnótiban legnehezebb körülményei közt sem uralkodott tartósan.

Az 1935-ös év eseményei újabb erőforrást adtak – nemcsak Radnóti, de a Szegedi Fiatalok szétszóródó tagjai számára is. A Hont Ferenc szerkesztésében 1935-ben induló Színpad című folyóirat az antifasiszta harcot szolgálta. Lírai vezércikke Radnóti verse volt, a *Kortárs útlevelére*. Még ebben az évben meg jelent az *Újhold és Füst Milán tanulmánya* is.

Részt vett a 36 májusában megalakult Színháztudományi és Színpadművészeti Társaság munkájában. „Mégsincs méltatlan feladat, csak méltatlan toll van.” - írta naplójában. (42) Már korábban fordított Brechtet, Biedermann Cenodoxusából németről, Hont inspirációjára egy monodrámába kezdett, amelynek előhangja két változatban el is készült a Független Színpad mozgalom idején.

A Szegedi Fiatalok kapcsolata azonban már lazulóban volt. Az egyetem elvégzése után elkerült Szegedről többségük. Pesten dolgozott Hont, Radnóti, Ortutay, Tolnai és Gáspár Zoltán. A kezdetben heti, majd egyre ritkuló találkozások nem pótolták a szegedi szoros együttléteket és együttes tevékenységet. Különböző folyóiratokban és fórumokon jelentek meg. Radnóti verseit főleg a Nyugat, a Gondolat, a Szép Szó és a Válasz közölte, de megjelent többek között az Argonautákban, a Népszavában és a Szocializmusban is.

Verseivel szerepelt a még 1934-ben, a Vajda János Társaság által megjelentetett Új Magyar Líra és az 1935-ös Korunk antológiában. Az 1935/36-os tanévben kötelező pedagógiai gyakorlatát végezte a Kemény Zsigmond Gimnáziumban. Rendszeresen dolgozott a Vajda János Társaságban. A versírás mellett alkalmi munkaként lektor, korrektor, kiadvány-szerkesztő és műfordító volt, és a történelmi helyzet miatt más neve alatt készített lexikon szócikkeket.

A *Járkálj csak, halálraítélt* és a *Meredek út* című kötetei (1936 és 1938) még őrzik a szegedi napok élményeit, de a Független Színpad és a Válasz megszűnésével a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma hivatalosan is feloszlott, mint szervezet.

Ez a nemzeti erőkre számító és alapozó, a fennállása idején legforradalmibb szellemi, művészeti és politikai mozgalom jelentős tudományos, művészeti és szépirodalmi teljesítmények megszületését tette lehetővé. A „nevelő közösség”-ben eltöltött évek nemcsak Radnóti, hanem mindannyiuk számára a jellem és az értelem próbáit jelentették (Pomogáts). És ebből a próbából megerősödve tisztán, büntelen és keményen indultak el életük rövidebb-hosszabb hátralévő útjára. Hogy kik voltak Radnóti szegedi életének társai?

O r t u t a y Gyula a Kollégium néprajzosa, a népköltészet, az archaikus folklór iránti érdeklődést keltette fel és tartotta ébren társaiban. Radnótival már a beiratkozáskor találkozott a rektori hivatal folyosóján, s ez a találkozás egy életre szóló barátság kezdete lett. Radnóti is figyelemmel kísérte és méltatta is a Gondolatban és a Magyar Hírlapban Ortutay munkáit. (43) Együtt járták 1939-ben a párizsi Etnológiai Múzeum termeit. De sűrű együttléteik, közös tevékenységük idején az irodalom, a művészetek és a társadalmi, politikai élet számtalan problémáját is megvitatták. A magyar köznevelésről folytatott mátrai és pesti beszélgetéseik során Radnóti határozott koncepcióját adta az általános iskola történelmi szükségességének: 18 éves korig kellene képezni a fiatalokat – vallotta többek között. (44) Radnóti tréfás versekben üdvözölte Ortutay születésnapjait és neki ajánlotta a *Huszonkilenc év* című versét. Ortutay finnországi ajándékát – a közös szimbólummá vált medve-figurát – Radnóti is, a Szegedi Fiatalok többi tagja is íróasztalán tartotta.

B a r ó t i Dezsővel egy időben kezdték egyetemi éveiket. Már az első napokban összebarátkoztak a francia szeminárium könyvei között. A Baróti nevet is Radnóti unszolására vette fel. És Baróti gyermekkori élményeire emlékezve dedikálta barátjának a *Gyermekkor* című versét. A kollégiummal való kapcsolatát is neki köszönheti Radnóti.

Együtt szerepeltek az *Azértis* című, Hangay Sándor szerkesztette szegedi antológiában, s a szegedi diákevek alatt szinte mindennap találkozáskor számos közös élményük volt. Szünetes, értelmes és nézeteket formáló vitákat folytattak Sfk Sándor professzor teázó szemináriumain és komoly, elmélyült munkát végeztek szobájában.

T o l n a i Gáborral az első félévtől származó ismeretség igazán a munkáskórusban és a későbbi közös albréletben mélyült el. A zenekedvelő házigazda, Wolff főorvos csendes, nyugodt lakásában mindketten alkotó, termékeny napokat töltöttek. Radnóti „néhány akkortájt írt versének egyes képeit a Bokor utcában lévő lakás mellett húzódozó töltés gizgazos zöld fűvéből kikandikáló pipacsok és a közelben lévő Tisza-part mindennapos látványa is alakította. A legfeltűnőbbben alighanem a *Pontos vers az alkonyatról* soraiban.” (45)

Barátságuk a szegedi évek után is folytatódott. Tolnainak ajánlotta az 1931. november 20-án írt *Szél se fúj itt már* című versét.

A kölcsönös hatás a legszembetűnőbbben a **B u d a y** Györggyel való kapcsolatában mutatható ki. A közös élmények szülte közös motívumokról Csaplár Ferenc részletesen írt említett művében. A 'galamb' és a 'rózsa' megjelenik a Budaynak ajánlott *Estefelé* című Radnóti versben is. Buday tanulmánya – A könyv művészetének mai értelme - is rokon Radnóti szépkönyvszeretetével. Buday illusztrálta az *Újhold*-at, Radnóti méltatta Budai balladametszeteit (Gondolat, 1936. szeptember). A balladák és Arany János is közös szerelmük volt. A Kollégium tagjai Buday fametszéssel díszített levélpapírját használták, Radnóti könyveibe pedig belekerült a Buday által neki készített ex libris.

1932-ben írta Radnóti Miklós *H o n t F e r e n c* című versét. A folyton lobogó Hont ismertette meg a Szepes Imre csoporttal. Ő buzdította kórusversek írására, színműfordításokra. Együtt dolgoztak a Színpad folyóirat és a Független Színpad mozgalom munkájában.

B e r c z e l i A n z e l i Károlyhoz közös témák kötődtek: az agrársettlement mozgalom és a Kollégium működése. Később azonban eltávolodott Berczelitől, ahogyan társai is.

A Kollégium többi tagjával való barátsága tovább tartott. A nevelésszociológiával foglalkozó **R e i t z e r** Béla vendégszerető otthonában sűrűn megfordult Radnóti. **G á s p á r**

Zoltánnal sokat beszélgetett Buday Dóm téri műhelyében. Szívesen hallgatta Erdi Ferencet a makói parasztok életéről. Meggráziák Kárász Judit szociófotói. Együtt dolgozott a munkáskórust vezénylő Széll Istvánnal. Elkíserte Tomori Violát a tápéi gyűjtésekre, neki ajánlotta az egyik meséjét.

Számos barátot szerzett még Szegeden: Kún Miklóst, aki a Télre leső dal születésének megfogadásánál volt jelen, A Dömötör toronyban dolgozó Abanovák Vilmost vagy Árvay Erzsébetet, Perkáti Lászlót, Eidus Bentha mot, dr. Szepes Bélát és másokat.

Szegeden találkozott Kner Imrével, Balogh Edgárral, Gaál Gáborral, Tamási Áronnal (aki a *Szél se fúj itt már és a Füttyel oszlik a béke* című verseinek ihletője volt), valamint Féja Gézával és Móricz Zsigmonddal.

A szegedi évek egyik nagy élménye a Sík Sándorral való kapcsolata. A tudós professzor irodalomismerete és szeretete, tárgyilagos vitastílusa, embersége, hatékony oktatási módszere formáló hatással volt a tanítványra. A klasszikusok és az új magyar irodalom szépségére tanította befogadásra kész tanítványait. Ösztönzése, hatása a későbbi Radnóti-féle diák-félórák létrehozásában segítettek. (46)

Hatással voltak rá Zolnai Béla francia órái, Mészöly Gedeon etimológiája, Várkonyi Hildebrand modern pszichológiát is elemző pedagógiai előadásai.

Költővé érésének jelentős éveit töltötte Szegeden Radnóti Miklós. A napfényes város és a Művészeti Kollégium növelő közösségének lelkes, alkotó és termékeny lobogása segítette érlelődését. Szegedre mint tiszta szándékú, de helyét még kereső, induló ember és költő érkezett. Szegedről – a való világot megismerve és megélve – a felnőtt ember és költő távozott. És e felnőtté válást nem egyedül élte meg. Hatott barátaira, környezetére, az egész növelő közösségre. Így emlékeztek Radnótira az őt idéző Szegedi Fialatok és így emlékezik Radnótira Szeged városa is. Emlékezik és őrzi végrendeletét a Dóm téri Pantheon csamokában:

„Ember vigyázz, figyelj meg jól világod:
ez volt a múlt, emez a vad jelen,-
hordozd szivedben. Éld e rossz világot
és mindig tudd, hogy mit kell tenned érte,
hogy más legyen.”

(*Nem bírta hát*)

JEGYZETEK

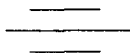
- (1) Bóka László: Fölfelé és előre. In: Könyvek, gondok. Bp. 1966, Gondolat. 254. p.
- (2) Ortutay Gyula: Radnóti Miklós otthona. In: a 2x2 józansága. Emlékezések Radnóti Miklósról. Bp. 1975, Magvető. 42. p.
- (3) Baróti Dezső: Arcképvázlat. In: Írók, érzelmek, stílusok. Bp. 1971, Magvető. 336-339. p.
- (4) Weöres Sándor: In memoriam Radnóti Miklós. In: Tiszatáj, 1964. 11. sz. 1. p.
- (5) Ligeti Magda: Késői beszélgetések Radnóti Miklósról. (Közli Tótság Áron). In: Tiszatáj, 1977. 3. sz. 40. p.
- (6) Müller Lajos uo. 41. p.
- (7) Hajnal Anna uo. 43. p.
- (8) Frankl Sándorné uo. 50. p.
- (9) Buday György: Radnóti Miklós emlékezetére. (Rádióelőadás 1969-ben.) In: a 2x2 józansága. i. m. 70. p.
- (10) Pomogáts Béla: Radnóti Miklós. Bp. 1977, Gondolat. 35-37. p.
- (11) Keresztúry Dezső: Tiszteletadás Radnóti Miklósnak. (1909-1944). In: Örökség. Magyar író-arcképek. Bp. 1970, Magvető. 540. p.
- (12) Radnóti szavait Bóka László idézi tanulmányában: Arcképvázlatok és tanulmányok. Bp. 1962, Akadémiai K. 150. p.

- (13) Baróti Dezső i. m. 339-341. p.
 (14) Pomogáts Béla i. m. 90-96., 129. p.
 (15) Uo. 132. p.
 (16) Rónay László: Az Ezüstkör nemzedéke. Bp. 1967, Akadémiai K. 9. p.
 (17) Bóka László: Fölfelé és előre. i. m. 252-253. p.
 (18) Baróti Dezső i. m. 335., 333. p.
 (19) Baróti Dezső: Kortárs útlevelére. Radnóti Miklós. 1909-1935. Bp. 1977, Szépirodalmi. 481. p.
 (20) Uo. 164-165. p.
 (21) Részletes történetét, tevékenységét és értékelését lásd Csaplár Ferenc: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. Bp. 1967, Akadémiai K. 187 p. /Irodalomtörténeti Füzetek. 52./
 (22) Ortutay Gyula: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. In: Fiatal Magyarország, 1933. 4. sz. 75. p.
 (23) Pomogáts Béla i. m. 16. p.
 (24) Gesztley Nagy László: A jövődő magyar intelligencia és a tanyakérdés. Lásd: Csaplár Ferenc i. m.
 (25) Bővebben lásd: BUDAY György: Az agrársettlemment mozgalom útja. In: Nyugat, 1933. 1. sz., vagy Csaplár Ferenc i. m.
 (26) A Kollégium alapító tagjai: Árvay Erzsébet, Balla Sándor, Baróti Dezső, Berczeli Anzelm Károly, Buday György, Erdei Ferenc, Gáspár Zoltán, Hont Ferenc, Kárász Judit, Ortutay Gyula, Radnóti Miklós, Reitzer Béla, Széll István, Tolnai Gábor, Tomori Viola. (Bővebben erről lásd Csaplár Ferenc i. m.)
 (27) Részletesen erről lásd: Ortutay Gyula: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. In: Magyar Szemle, 1934. 1. sz. 43-53. p.
 (28) A Kollégium 16 kiadványának bibliográfiai adatait lásd Varga Rózsa-Patyi Sándor: A népi írók bibliográfiája. Művek, irodalom, mozgalom. 1920-1960. Bp. 1972, Akadémiai K. 826-834. p.
 (29) Újmódi pásztorok éneke. Bp. 1931, Fiatal Magyarország.
 (30) Pomogáts Béla. i. m. 40. p.
 (31) Forgács Antal, Lakatos Péter Pál, Szalai Imre, Szász Sándor Béla
 (32) Arckép, Pirul a naptól az őszi bogó (vallásgyalázás), Tápé, öreg este, Keseredő, Elégia egy csavargó halálára (szeméremérsértés)
 (33) Radnói Miklósné szóbeli közlése
 (34) Pomogáts Béla i. m. 52. p.
 (35) Tam-tam, monsieur Coty és egy kávéskanálnyi Spengler Párizsban. In: Délmagyarország, 1931. augusztus 23. A Livre d'Art világtkiállítására. In: Literatura, 1931. szeptember. Júliusi vers, délután, Párisi elégia, Jólakott ablakomon...
 (36) Pomogáts Béla i. m. 44. p.
 (37) Uo. 56. p.
 (38) Radnóti Miklós: Kaffka Margit művészi fejlődése. Szeged, 1934. SZFMK. 104 p.
 (39) Radnóti Miklós: Újhold. Versek. Buday György fametszeteivel. Szeged, 1935, SZFMK. 48. p.
 (40) Ortutay Gyula: Bori notesz. In: Fényes, tiszta árnyak. Tanulmányok, emlékek, vázlatok. Bp. 1973, Szépirodalmi. 249. p.
 (41) Baróti Dezső: Árnyékban éles fény. (Radnóti 1935-ben írt verseiről.) In: Árnyékban éles fény. Irodalmi tanulmányok. Bp. 1980, Gondolat. 444. p.
 (42) Radnóti Miklós naplójából. 1940. február 19. (Közli Fráter Zoltán.) In: Kritika, 1982. 8. sz. 31. p.
 (43) Radnóti Miklós: Ortutay-Buday: Nyíri és rétközi parasztmesék. In: Gondolat, 1936. szeptember.
 Radnóti Miklós: Ortutay Gyula: Magyar népmeser. In: Magyar Hírlap, 1937. április 4.
 (44) Radnóti Miklósné szóbeli közlése.
 (45) Baróti Dezső: Kortárs Útlevelére. i. m. 456. p.
 (46) Radnóti Miklósné szóbeli közlése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baróti Dezső: Arcképvázlat. In: Írók, érzelmek, stílusok. Bp. 1971, Magvető. 336-341. p.
 Radnóti Miklós pályája. In: uo. 331-335. p.
 Árnyékban éles fény. Bp. 1980, Gondolat. 436-467. p.
 Kortárs útlevelére. Radnóti Miklós 1909-1935. Bp. 1977, Szépirodalmi. 508 p.

- Bóka László: Fölfelé és előre. In: Könyvek, gondok. Bp. 1966, Gondolat. 251-255. p.
- Radnóti Miklós. In: Arcképvázlatok és tanulmányok. Bp. 1962, Akadémiai K. 149-151. p.
- Buday György: Az agrársettlement mozgalom útja. In: Nyugat, 1933. 1. sz. 32-36. p.
- Csaplár Ferenc: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. Bp. 1967, Akadémiai K. 187 p.
- Keresztúry Dezső: Tiszteletadás Radnóti Miklósnak. In: Örökség. Bp. 1970, Magvető. 540-543. p.
- A 2x2 józansága. Emlékezések Radnóti Miklósról. Bp. 1975, Magvető. 170 p.
- Késői beszélgetések Radnóti Miklósról. (Közli Tóbiás Áron) In: Tiszatáj, 1964. március. 39-52. p.
- Markovits Györgyi: Radnóti Miklós Horthy bírósága előtt. In: Tiszatáj, 1964. márc. 7. p.
- Ortutay Gyula: Fényes, tiszta árnyak. Bp. 1973, Szépirodalmi:
 Bori notesz 244-249.,
 Mátrai emlék 205-213.,
 Radnóti Miklós 159-185.,
 Szegedi évek 186-188. p.
- A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. In: Magyar Szemle, 1934. 1. sz. 43-53. p.
- A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. In: Fiatal Magyarország, 1933. 4. sz. 75. p.
- Pomogáts Béla: Radnóti Miklós. Bp. 1977, Gondolat. 230 p.
- Radnóti Miklós naplójából 1940. február 19. (közli Fráter Zoltán) In: Kritika, 1982. 8. sz. 31. p.
- Radnóti Miklósné szóbeli közlésc, 1987.
- Rónay László: Az Ezüstkör nemzedéke. Bp. 1967, Akadémiai K. 222 p.
- Varga Rózsa-Patyi Sándor: A népi írók bibliográfiája. Bp. 1972, Akadémiai K. 826-834. p.
- Vörös Lászlóné: Radnóti Szegeden. Szakdolgozat. Szeged, 1962. Kézirat.
- Weöres Sándor: In memoriam Radnóti Miklós. In: Tiszatáj, 1964. 11. sz. 1. p.

DR. OLÁH JÁNOS

ny. főiskolai tanár

SZTE JGYPK

Szeged

Gondolatok egy régi Religio és Nevelés lapozgatása közben

Véletlenül került a kezembe a Religio és Nevelés 1845/14-es száma (Bp. 1845. aug. 17.), amin megakadt a szemem: tudósítás a tatai piarista gimnáziumról, ugyanis jóval később édesapám is e jeles intézmény diákja volt, s egészen idős korában is járt találkozókra (Oláh József 1918-1999). Természetesen így az egész lapot elolvastam. Megállapítottam, hogy nincs sok új a nap alatt. A sikerek, gondok hasonlóak.

De először a Religio és Nevelésről. 1841 és 1849 között jelent meg hetente, egyaránt foglalkozott tanügyi és egyházi kérdésekkel. A megjelent írások a katolikus vallási élet, a valláserkölc, a vallásos nevelés problémáit érintették. A lap első szerkesztője Szaniszló Ferenc (1792–1869), majd 1843-tól Somogyi Károly (1811–1888), aki a szegedi (Somogyi) könyvtár megalapítója is volt, végül 1848-tól Danielik János (1817–1888). Mindhárom szerkesztő katolikus pap volt. A Religio és Nevelést Mészáros István professzor, az ELTE tanára mutatta be a Vigíliában 1982-ben.¹

Somogyi Károly életét Móra Ferenc ismertette egy tanulmányában, melyet 1923. június 2-án olvasott fel a szegedi múzeumbarátoknak. Az előadás publikálását Varga Mihály nagykereskedő valamint Bartos Lipót könyvkereskedő és nyomdatulajdonos vállalta magára. A munka a Szegedi Városi Könyvtár megnyitásának 100. évfordulójára és Dóm téri új épület fölváltására újból megjelent 2000 példányban.²

Somogyi Károly esztergomi kanonok 43000 kötetet ajándékozott Szegednek. Korábban (az árvíz előtt) a városnak csak egy 3000 kötetes kis könyves szobája volt. E királyokat megszégyenítő cselekedetre egy kezdő riporter, Mikszáth Kálmán hívta fel a figyelmet a korabeli városi lapokban. Somogyi az ajándékozáskor kijelentette: „Egész életemet jelenti a könyvtáram. Legszebb emlékeim, legmunkásabb napjaim, legviharosabb küzdelmeim fűződnek hozzá... Szegednek kultúrárt kell adni addig is, míg egyetemet kap, s ez az én szándékom. Ezért ajánlom fel neki és rajta keresztül hazámnak, amim van.”

Móra Ferenc írta róla: „A könyveknek ez a királya, aki az emberiség halhatatlanjaiból gyűjtött maga köré udvart, a maga szent naivságában azt hitte, hogy mindent megadott a puszták városának, amikor könyvtárt telepített bele... Álomember volt ez az öreg pap; négy fal közt élő, réveteg nézésű, lámpához szokott, a napfényben hunyorgó myops (rövidlátó), - de minden időkben csak az álomembereknek adta meg az isten, hogy messzebb lássanak tulajdon koruknál...”³

Somogyi Károlyt 1834-ben szentelték pappá, 1841-ben már az esztergomi presbiterium tanára. Protestánsnak született, de amikor a 9. életévét betöltötte, édesapjával együtt katolizált, hogy azonos hiten legyen leánytestvéreivel. A későbbi pap ellenreformatori szenvedéllyel küzdött a katolicizmus ellenségeivel, nem törődve a piarista cenzorok gyámkodásával. A szegedi könyvtárban a Religio és Nevelés cenzúraíveiből Móra Ferenc szerint egy nyalábnyi van Somogyi széljegyzeteivel. Ilyen jelzőket használt: bitang, csirkefogó stb. Így aztán Szaniszló Ferenc intette, hogy hagyjon fel a lap szerkesztésével, mert harcos katolicizmusát felülről nem nézték jó szemmel. A forradalom idején saját nyomdája volt Vácott. Lapokat is szerkesztett: Családi lap, Katolikus Iskolai Lap. A bukás után Haynau kopói halálra keresték. 1850-ben már primási könyvtáros Esztergomban. 1851-1860 között a Szent István Társulat igazgatója (akkori nevén: Jó és olcsó könyvkiadó társulat). 1865-ben esztergomi kanonok, 1867-ben oldalkanonok, 1868-ban c. zebegényi apát, 1881-ben főszékesegyházi főesperes. 1858-tól az MTA tagja. A hatvanas évek elején merényletet kíséreltek meg ellene, állítólag egy aulikus úr keze volt a történetben, de megfélemlíteni nem tudták. Öregebb korában még a rokonai is rideg, zárkózott, zsémbes embernek ismerték, akit csak különöseivel együtt lehetett szeretni. Az volt a szándéka, hogy könyvtárával együtt Szegeden fog lakni, az intézmény egyik szobájában szép faragott bútorral várták, de ebből nem lett semmi. Amikor Szegedre jött látogatóba, mindjárt az első napon éles vitába keveredett Reizner Jánossal. Másnap reggel elutazott „... és sohasem jött többet Szegedre, még a könyvtárnyitás királyparádéjára sem.” – írta Móra Ferenc.

Életéből még ki kell emelni, hogy 1870-ben küzdelmet folytatott a pápai csalhatatlanság dogmája ellen. 1888. március 20-án halt meg éjjel 1/2 12-kor...⁴

Az említett lap 1845/14. száma első cikkét Pados János írta. A katolikus lexikon 10. kötetéből a következőket lehet megtudni róla. Pados János (1820-1892) plébános és orvos volt. 1843-ban szentelték pappá. 1848-ban önkéntes táborigazgatóként részt vett a pákozdi és schwechati csatákban. Az osztrákok 6 évi várfogságra ítélték. Munkácson és Alamócon raboskodott. Később orvosi diplomát szerzett, bejárta Európa nevezetes orvosi intézeteit, majd Nemestördemicen orvosi jövedelméből élt. Régiségeket adományozott a Magyar Nemzeti Múzeumnak. Több publikációja jelent meg pedagógiai, vallási, történelmi, útijegyzetek témakörökből. (Pl.: Utazási napló 1869-72) Törökország, Norvégia, Dánia, Svédország, Finnország, Németország, Oroszország (Bp; 1890).⁵

Pados János cikkében a moldvai magyarokról, a csángókról írt. A témát így indokolta: „Moldvai rokonaink nyomasztó sorsa régóta bánatos érzélemmel tölti el keblemet, s valahányszor rájuk gondolék, súlyos vád gyanánt tünt fel előttem azon hideg részvétlenség, mellyel írántuk az anyaország ekkorig viseltetett...nevök úgy szólván csak a tudósok könyveiben élt; ha mégis életnek mondhatni azon sorvadt állapotot, mely őket napról napra közelebb jutatta az enyészethez. És valóban nem messze volt már az idő, hogy ők, a tőlünk vallásra és nemzetiségre idegen népfajok között, miután századok óta egyedül magukra hagyatva, elszántan és példás

kitűréssel vívtak a balszerencse minden viszontagságaival, örökös szegényére korunknak, a magyar birodalom határaitól végkép eltűnjenek...”⁶

Ezután a cikk írója örömét fejezte ki, hogy újabban egyre több kortársa érdeklődik a csángók iránt, hogy ennek milyen eredménye lesz, kétségeit fejezte ki, ezért szükségesnek látta saját javaslatait felvázolni. Ő mint pap a magyar klérus figyelmét az ottaniak vallásos állapotára kívánta felhívni, ugyanis: „hogy ha segítségökre nem sietünk, nemzetiségökkel együtt vallásukat is könnyen elveszthetik.” Tudja persze a mai olvasó, hogy a vallásos nevelés ügye oktatási kérdéseket is felvet.

Pados János, a későbbi nagy utazó így írt: „...a figyelmet nem csupán Moldvára, de Bukovina – Havasalföld – és Bolgárországra is óhajtánám kiterjeszteni; mert tapasztalt utazók elbeszélése és leírása szerint...még most is vannak több kevert népességű s néhány tiszta magyar falvak, csakhogy számuk nem oly nagy, mint Moldvában...igen sokáig nem szabad kése-delmeznünk.”

A legnagyobb probléma, hogy: „Nincsenek vallásos érzelmeket terjesztő és szívet képző könyveik, nincsenek rendes iskoláik. Papjaik ugyan vannak, de ezek többnyire olasz küldöttek, kik a nyelvet nem értik.” Tudja a cikk írója, hogy: „Iskoláikat nem rendezhetjük: ez a helybeli hatóságok körébe vág... Nekünk tehát hátra egyéb aligha marad, mint, hogy iparkodjunk a hasznos és szükséges könyvek terjesztése által... rokonainknak lelki vigasztalást és táplálékot nyújtani.”

Pados János javaslata: „...alkottassék részvények útján egy vallási társulat, melynek célja a szomszéd tartományokban lakó magyarok közt, nevelési vallásos, épületes és fölvilágosító magyar könyvek ingyen kiosztása.” Ezt alaposan meg kell szervezni: „Alapítatnék a társulat előlégesen 5-6 esztendőre. Szabatnának ki részvények a lehető legkisebb összegben, úgy, hogy azokhoz minden, ki az ügyet pártolja, természetesen ideértve még a világiakat is, tehetsége szerint többel vagy kevesebbel járulhasson.” A társaság székhelye Pest kell, hogy legyen, hisz ott „a közlekedés a legkönnyebb”.

A cikk szerzője fontos szerepet szán a pesti lelkészeknek: „Titeket szólítottak föl annak okáért, titeket kérlek leginkább hazám nemes szívé fiai, s a magyar kath. egyház buzgó papjai, kik a fővárost lakjátok, s kiket a szerencse már csak ezen, körülménynél fogva is oly kedvező állapotba helyezett... cselekedjétek azt, mit a vallásos lelkesedéssel párosult nemzetiség, s az atyafisággal szeretettel egybekapcsolt kereszténység magasztos érzelme sugallni fog.”

A következő írás, melyet Földvári névvel szignóztak, a tatai piarista gimnáziumot mutatja be.⁷

Mészáros István budapesti professzor 1998-ban így írt az intézményről. Tatán 1765-ben kezdte működését a piarista nagygimnázium 415 tanulóval. 1850-től algimnázium, melyet 1910-1913 között főgimnáziummá fejlesztettek, 1924-től reálgimnázium, 1935-től egységes gimnázium. 1921-1948 között a neve Gróf Eszterházy Miklós Gimnázium. 1948-ban, mint római katolikus iskolát államosították az intézményt, ezután Eötvös József gimnázium néven folytatta működését.⁸

Az 1845-ben keletkezett cikk írója nagyon fontosnak tartotta a nevelést és az oktatást: „...nyíltan kimondhatni, hogy a mindannyi hazafiak közül, kik a haza jólétét tervezik, leginkább azok találják el a tervezett jóllétnek fő tényezőjét, kik a hazát az ifjú sarjadékban akarják, célszerű nevelés által, boldogítani...egyedül az erény és tudomány képes egy szabad nemzetre fényt árasztani, arra az érdem, miveltség és dicsőség babérát kivívni.... A honnak polgár kell, s ha az lelkes polgárokat akar, szükséges, hogy nagyszerű működéseit eleve a célirányos nevelés sarkkövére rakja...”

Földvári ezután az intézmény igazgatóját mutatja be: „A köznevelés remekmintáját adá nemzetes s tudós Nagy Márton úr, a tatai kegyes oktató – rendnek igazgatója...e nevelédre mint nyilvános intézetre a köztiszteletben álló igazgatónak erélyes fölléptével egy új s reményteljes korszak derült.”

A 2004-es katolikus lexikon Nagy Márton (1804-1873) életéből a következőket emelte ki: Pesten Petőfi Sándor is az iskolájába járt, 1844-től az MTA I. tagja. Főleg pedagógiai témájú műveket írt. Elsőként vázolta fel hazánkban a gyermek testi és szellemi – értelmi fejlődésének menetét tudományos igényvel. Ő írta az első hazai egyetemes neveléstörténeti feldolgozást.⁹

A Keraban Könyvkiadó lexikonában e jeles életet Mészáros István professzor így összegezte: „Nagy Márton (Muzsla, 1804 okt. 6. – Pozsonyszentgyörgy, 1873. ápr. 5.) piarista szerzetes. Tanár majd ig. több városban (Kalocsa, Szeged, Pest, Tata) 1830-1870 között; közben a bécsi Theresianum m. nyelv- és irodalom tanára (1836-1840). Az MTA I. tagja (1844-). Négykötetes, színes és gazdag tartalmú enciklopédiája az ifjúsági ismeretterjesztő szakirodalom első ilyen jellegű hazai műve. Később az MTA-n felolvasott tanulmányában – a gyermektanulmányt elővételezve – felvázolta a gyermek testi és értelmi fejlődésének menetét, sok apró megfigyelését elemezve. Az ugyancsak az MTA-n felolvasott tanulmánya az egyik első hazai egyetemes neveléstörténeti hosszmetesz. – F. M. Ifjúságot képző ismeretek tára (társszerzővel) I – IV. Bécs, 1840-1842... A gyermek fokozatos fejlődése. Pest, 1868., Gyakorlati neveléstan története. Akadémiai Értesítő, 1868.”¹⁰

Földvári cikkében először Tata természeti szépségeire hívja fel a szülők figyelmét: Tatát a természet kies vidékkel áldotta meg. Regényes halmái közt részint róna mezők, kertek és telkek, részint gyönyörű források és kecses tavak terülnek el. A szép Balatont idevarázsló halastó balpartján, a regényes sétány mögötti márványhalom föllapján emelkedik a nevelde, a kegyes oktató rendiek lakában, a kir. tanodalom épületében. Levegője tehát legegészségesebb, vidéke pedig hazánk legkellemesebb tájainak egyike.” Mit tud ehhez hozzátenni a mai olvasó, azt, hogy ez nagyjából ma is így van. Aki ismeri a várost, tudja, hogy az elmúlt századokban bajok voltak a forrásokkal a közeli bányászat miatt, a tavakat is tisztítani kellett. A második világháború is megbolygatta a vidéket.

De térjünk vissza a XIX. századra. Akkor is fel kellett hívni a figyelmet arra, hogy mit ad az iskola tanítványainak és azok szüleinek: „Az intézetbe fölvetett növendékek a tanodalmi közös tárgyakon kívül még különoktatást is nyerne:

- a) francia és német nyelvben,
- b) közönséges vagy építménytani rajzolásban,
- c) a szülők kívánatára bármily nemű zeneműszerben,
- d) testgyakorlatban,
- e) vívásban,
- f) táncban,
- g) úszásban.”

A francia és német nyelvet egy született francia tanította, aki 25 éves szakmai gyakorlattal rendelkezett, s sikeresen megkedveltette tanítványaival az idegen nyelveket. Még arra is volt lehetőség, ha a szülők kívánták, hogy gyermeküket angolra és olaszra taníttassák a francia pedagógussal (Rabus Albert úrral), ezt persze meg kellett beszélni az említett tanárral. A rajztanítás során a növendékek választhattak „a táj- vagy virágrajzolat” között, de kérhették, hogy inkább más témában akarnak járatosak lenni. A zene tanulását segítette, hogy Tatának jeles zenész társulata volt. A „testgyakorda” és az uszoda 1845-ben készült el, s így: a test hajlékonyá válik, „s a tagok természetes idomot nyervén, a gondatlanság okozta kinövések ellen biztosíthatnak...s a lélek tervezeteire alkalmassá tétetik.” Ha a tanuló a testgyakorlásban megerősödik, akkor jöhet a vívás, mely „kard, szurony – és egyéb fegyvernemekkel” történik. A növendékek megtanulhatnak még úszni és táncolni is. Minden „tanodalmiakhoz nem tartozó tanulmány tárgyakból minden tanodai félév végével nyilvános vizsgálatok tartatnak.”

Az intézetben szigorú fegyelem volt: „Minden növendék, az igazgatón kívül alá van vetve felügyelőjének...(a tanulók) minden szándékukról, mely közös kötelességeik határán túl

terjedne, tartoznak eleve nyilatkozni, sőt még a szobájokboli időn kívüli kilépést is engedelem útján tenni.” A tanulók hetente háromszor sétálhatnak (vasárnap, kedden, és csütörtökön) a felügyelő ellenőrzése mellett, a szabadban alkalmanként két órát tölthetnek. Ha az időjárás nem volt sétákra alkalmas, akkor „emez időt közmulatságban honn tölthetik.”

Az iskolának orvosa is volt, „ki hivatalos kötelességén kívül is megjelenni kész lévén”. A növendékek naponta négyszer étkeztek. Együtt reggeliztek felügyelőjükkel. Ebédkor jelen volt az igazgató és a tanárok is. Uzsonna 4-5 óra között volt. Az estebéd az előljárók felügyelete alatt történt, majd közös ima után nyugalomra ment mindenki.

A tandíj egy tanévre 320 pengő forint volt, melybe minden benne foglaltatott: a mosás, gyertya stb. is. Mindehhez egy rövid közleményben Nagy Márton igazgató még azt fűzte hozzá, hogy az összeg felét a tanév elején, a második felét pedig a második félév elején kell befizetni, az összegben nincs benne az esetleg szükséges gyógyszerek ára, melyet a szülőknek külön meg kellett téríteni.

Mit lehet ehhez mai szemmel hozzátenni? A tatai középiskola korszerű intézmény volt. A későbbiekben itt tanított Öveges József professzor is, aki a fekete – fehér tv-ben népszerűsítette tantárgyát. Édesapám – nagyapám jóvoltából – a XX. sz. első felében egy kiváló középiskolába járhatott tehát, melynek komoly hagyományai voltak. A piarista diákok híresek voltak összetartásukról, a piarista iskolák múltjának tanulmányozása ma is több szakember egyik kedvenc témája.

De mit lehet olvasni a Religio és Nevelés 1845/14-es számában még. Különböző értesüléseket lehet szerezni a korabeli Németországból és természetesen a Hírfűzér rovatot (ebben a lapban két katolikus vonatkozású hírt Rómából). Különösen érdekes a müncheni árvaház élete, ahol a braziliai alapítványból megjutalmazták az arra érdemeseket. 16 év alatt évente 500-500 forintnyi összeggel 64 lányt házastítottak ki (évente négyet). Az intézmény a tudósító szerint: „... a német polgári hűség és emberszeretet legpéldásabb teremtményei közé tartozik.”

A szegediek, esztergomiak és az egész magyar nép hálás lehet Somogyi Károlynak a Religio és Nevelés szerkesztéséért, egész életművéért. Az utókor Somogyi Károlynak a róla elnevezett általa alapított városi könyvtár előtt szobrot állíttatott. A tudós kanonok nem élt hiába, nem hiába gyűjtötte könyveit Szegednek, létrejött és virul kívánsága: a szegedi egyetem, mely nemzetközi vonatkozásban is tiszteletre méltó helyezéseket ér el, a városi könyvtárnak pedig sok olvasója van.

IRODALOM

1. Jáki László alapján In: Pedagógiai Lexikon III. Főszerk.: Báthory Z. és Falus I. Keraban Könyvkiadó, Bp., 1997. 262. p. és Mészáros István: Első pedagógiai hetilapunk a Religio és Nevelés. Vigilia, 1982. 6. 444-447. p.
2. Móra Ferenc: Somogyi Károly emlékezete. Bartos Lipót Könyvnyomdája, Szeged, 1923. újbóli kiadását szerk.: Péter László a Somogyi-könyvtár megnyitásának századik évfordulójára és a Dóm téri új épület felavatására.
3. Móra F. i. m. 7-8. p.
4. Móra F. i. m. 21. p.
5. Magyar Katolikus Lexikon X. Főszerk.: dr. Diós István. Szent István Társulat, Bp., 2005. 419. p.
6. Pados János: Vallásos szózat a hazafi keblekhez. Religio és Nevelés. 1845/14 105-107. p. és Földi Pál: Mária Terézia magyar tábornagya. Hadik András élete. Anno Kiadó, Kinizsi Nyomda é. n. 163-168. p.
7. Földvári: A tatai nyilvános nevelő – intézet. R. és N. 1845/14 107-108. p.
8. Mészáros István: Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 996-1948. Akadémiai Kiadó, Bp., 1988. 267. p.
9. Magyar Katolikus Lexikon IX. Főszerk.: dr. Diós István. Szent István Társulat, Bp., 2005. 419. p.
10. Pedagógiai Lexikon II. Főszerk.: Báthory Z. és Falus I. Keraban Könyvkiadó, Bp., 1997. 535. p. (Mészáros István dolgozta fel) és Pedagógiai Lexikon III. Főszerk.: Nagy Sándor Akadémiai Kiadó, Bp., 1978. 215. p.

DR. B. FEJES KATALIN

egyetemi docens

SZTE Bölcsészettudományi Kar

Szeged

V. Raisz Rózsa: Szövegszerkezet és stílus Márai Sándor kisprózai műveiben

Olyan könyvet ajánlhatok elsősorban a magyar szakos kollégák figyelmébe, amelyről joggal állíthatjuk, hogy nélkülözhetetlen a mindennapi szakmai munkában. Ma, amikor pénz hiányában az iskolák kénytelenek a szakmai fejlődést segítő kiadásokat és kiadványokat a nélkülözhető dolgok kategóriájába sorolni (pl. a szakmai folyóiratok megrendelésének csökkentése), valóban égetően szükség van az olyan munkákra, amelyek korszerű kutatási eredményekre építve bizvást hozzásegítenek a hagyományosan tanári továbbképzéseken megszerezhető ismeretekhez.

Ha „csak” ennyi érdeme lenne ennek a könyvnek, akkor is hasznos volna beszélnünk róla. De aki belelapoz, azonnal láthatja, hogy ettől jóval többet nyújt át neki a könyv szerzője. Mindannyian tapasztaltuk már, hogy egy könyv fölépítésén, a gondolatok kifejtésén, a téma alapját adó példaanyag kiválasztásán stb. jól látható: a könyv szerzője mennyire gondolta át, mondhatnánk úgy is, mennyire küzdött meg azzal, amit tapasztalatként megfogalmaz. V. Raisz Rózsa évtizedekig tanította, amiről ebben a könyvében (is) ír. Ezért is érezheti az olvasó, hogy nem okoz nehézséget átvenni a szerző gondolkodásának a ritmusát, érvelésének hitelességét, amelyet a gazdag példaanyag alapján magunk is ellenőrizhetünk.

A kötet példaanyagára kiemelten is szeretném fölhívni a figyelmet (bár ezt már a könyv címe is jelzi): Márai Sándor kisprózai művei adják az elemzett anyag döntő részét. De a feldolgozott szövegek között találkozunk Bálint György, Hamvas Béla, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Nemes Nagy Ágnes, Szabó Pál és Szabolcsi Bence egy-egy szövegével-szövegrészletével is. A kiválasztott szövegek hatékonyan segítik felismerni-megérteni azokat a szövegszerkezeti, stilisztikai ismereteket, amelyekről a szerző gondolkodik. Hogy melyek ezek, tekintsük át az egyes fejezeteket!

A mű első fejezete *A szöveg szerkezetéről* címet kapta. Igazi szakmai továbbképzést jelenthet a magyar szakos tanárok számára, ugyanis napjaink szövegtanának legfontosabb kérdéseiről nyújt áttekintést. Hazai és nemzetközi kutatók megállapításaival, kérdésfölvetéseivel ismertet meg bennünket a szerző a három alfejezetben: *Makro- és szuperstruktúrák a szövegben és a szövegtípus, Mondat és nyilatkozat, Mondattömb, konstrukciótípus és bekezdés*. Megéri végiggondolni a fölvetődő kérdéseket, értelmezni a levont következtetéseket, a megszerzett ismeretek birtokában ugyanis könnyebben kapcsolódhatunk az első fejezetet záró elemzésbe, melyet a szerző Szabolcsi Bence Liszt Ferenc estéje című műve előszavának szövegén mutat be. Didaktikailag is nagyon átgondolt a szerző részéről ennek az első fejezetnek a szerepe: a megszerzett ismereteket azonnal használhatja egy szöveg elemzése során az olvasóval, és így mindjárt bizonyítva látjuk az elmélet működését.

Ilyen alapozás után nyugodtan indulhatunk a szerzővel újabb szövegtani-stilisztikai kalandokra, a második fejezettől kezdődően ugyanis alapvetően Márai-szövegek vizsgálatának lehetünk részesei. És ismét egy tanári gesztus az olvasónak: igen alapos bevezetést kapunk a választott szövegekről (Füves könyv, A négy évszak, Ég és föld), remek fölkészítés, tájékozta-

tás ez *A választott szövegekről* című másfél oldalnyi információ (és egyben a szövegek szerzőjéről is). A megjelölt három kötet közül ebben a fejezetben a Füves könyvről olvashatunk részletesebben. Az ún. „rövid szöveg” műfaji kérdései után ennek a műnek a stilisztikai, retorikai, szövegszerkezeti elemzése következik gazdagon tüzdelve a műből vett részletekkel. Az olvasó együtt gondolkodhat a szerzővel olyan kérdésekről, mint a „rövid szöveg” műfaji megjelölése, megismerve közben a témához kapcsolódó szakirodalmi nézőpontokat is; továbbá lépésről lépésre követheti a szerzőt annak eldöntésében, hogy *Összefüggő mű-e a Füves könyv?*. A kötettel kapcsolatosan fölvethető általánosabb kérdések után részletes elemzésben kapunk képet a mű retorizáltságáról. Aki már kipróbálta azt a módszert, vagyis egy alkotás megismerése előtt olvasott már róla elemzést, értékelést, ismeri ennek a módszernek az előnyeit: tudja, hogy mire figyeljen, mit ellenőrizzen, esetleg utólag vitatkozhat is az egyes megállapításokkal. Egy magyartanár számára az ilyen lehetőség mindig nagy segítséget jelent-jelenthet a munkájában. A szerző részéről az is jó megoldás, ha nem dönt el mindent, mintegy nyitva hagyja a kérdést a továbbgondolásra. Ilyennek látom például ebben a részben *A generikus jelentésről* szóló fejtegetést: vitára ösztönöz, további vizsgálódásra készíteti az olvasót. Továbbá az is fontos, hogy tanítási óráink anyagába jól beépíthető példákat és elemzéseket találunk a *Logikai kapcsolások és A szövegek szerkezetéről* szóló fejezetrészekben is.

A tanulmánykötet harmadik nagy fejezetének címe inkább csak a szakmabelieknek lehet beszédes (*A szöveg mikroszintjének vizsgálata*), 'belül' azonban csupa olyan kérdést boncolgat a szerző (itt is döntően Márai-művekből vett példák alapján), hogy minden érdeklődő olvasó figyelmét le tudja kötni. Megtanulhatunk olvasni a szövegmondattípusok szerkezetéből: mit árul el a mondathosszság, milyen stiláris hatásuk van a hátravetett részleteknek, a nominális mondatszerkesztésnek, az állítmány nélküli szerkesztésnek. Érdeemes szólnunk még ennek a fejezetnek a didaktikai felépítéséről is. Nekünk, olvasóknak úgy tűnik föl először, hogy a mondat szerkezetet vizsgáljuk, majd pedig arra döbbenhetünk rá, hogy már szöveggént gondolkodunk a csupán egyetlen mondat szerkezetet tartalmazó alkotásokról: *Egymondatos szövegek a három Márai-kötetben*. Az elméleti háttér fölvezetése is ezt a céltudatos fölépítést, elrendezést szolgálja: a mondat szerkezet elméleti kérdései után most a szöveg fogalmának megközelítéseiről kapunk áttekintést, hangsúlyosan a XX. századi nyelvtudomány fejlődéséről, hiszen a szövegtan mint új diszciplína ekkor indult fejlődésnek.

Miközben elmerülünk a 'szigorúan' nyelvészeti elemzésekben, észrevesszük a szerzőnek azokat a szakmai-emberi következtetéseit (csupán a kötet címeiről gondolkodva is), amelyek éppen elegendőek ahhoz, hogy megfogalmazódjon bennünk: ezt el fogom olvasni (akár újra is). Ilyen inspiráló rész például a kötet 46-47. oldalának szövege. Álljon itt kedvkeltőnek egy rövid részlet: „A kötet címek mind általános érvényűséget sugallnak: A négy évszak – s benne a hónapok nevei mint cikluscímek – az idő végtelen-véges folyamatát és tagolódását, az Ég és föld a mindenséget, világunkat jelentheti, a Füves könyv cím a testi és lelki bajokra ajánlott tanácsokat tartalmazó régi könyvekre utal, „így kellene élni” – mondhatja. Tehát mindhárom cím átvitt értelmű, metaforizáló.” (46. oldal) Aztán sajátos rácsodálkozást válthat ki belőlünk az a rész is (47. oldal), amelyben rájövünk a szerző segítségével, hogy mi mindent lehet kiolvasni a *Szép holdas éj* megerősítő értelmű mondásból a benne rejlő többszörös ellentét fölfejtésével. De mindenképpen ajánlom megkeresni a *Lehúzni a gyűrűt* című retorizált egymondatos szöveg elemzését is (meg szívem szerint mindegyiket!). A harmadik fejezetben még olvashatunk a Márai-szövegekben előforduló halmazástípusokról, sok példa bemutatásával a körmondat szerepéről Márainál, mindezeket pedig remek stilisztikaelméleti alapozás vezeti be.

A kötet negyedik fejezetében (*A mezoszerkezeti szint elemzése*) jutunk el (talán) a 'legnyelvészetibb' szövegtani kérdésekhez. A vizsgálat anyaga azonban még ezekben a kérdésekben is megkívánja a pragmatikai, stilisztikai szempont bevonását. Ezért is érezzük a tanulságosság mellett szórakoztatónak is a fejezet legtöbb részletét. Ilyen a nyitó tanulmány is:

Szentenciák és aforizmák szövegbe épülése, melyben az elemzés anyagát A négy évszak kötetből vett szövegek adják. Itt is élvezhetjük az eddig tapasztalt didaktikai gondosságot: nem kell fejest ugranunk a szövegelemzésekbe azonnal, előtte ugyanis alapos előkészítésben van részünk. Ismereteket kapunk a *mondásokról*, elgondolkozhatunk a *szentencia* és az *aforizma* elhatárolásának nehézségéről, illetőleg a mondás és a reflexió elkülöníthetőségéről. Miután mindezekről a kérdésekről (szakirodalmi háttérrel megerősítve) tájékozódunk, következik a kiválasztott szövegek bemutatása, elemzése.

A fejezet második témaköre a már említett három Márai-kötetből válogat szövegeket, és ezeken mutatja be a szövegszerkezeti egységek logikai kapcsolódásának szerepét a szöveg megértésében, azaz az értelmi tagolás szerveződését, a tömbösödést. Nem könnyű figyelmesen végiggondolni ezt a 77-től 94-ig tartó részt. De aki végigküzd magát, és meg is érti az itt leírtakat, nemcsak a sok-sok szöveg szerkezeti megoldásáról gyűjt információt. Az is világossá válik a számára: mondataink értelmi tagolása árulkodik arról is, hogy a valóságról tett megállapításainkat mennyire tudjuk befogadhatóan továbbadni másoknak. Nem mindegy az, hogy a közölni kívánt tartalomhoz, milyen szerkezeti formát rendelünk, az egyes részek helyét hogyan tudjuk kijelölni a nagyobb egészen belül.

A nehéz, de hasznos ismeretek után (didaktikai figyelmisség) ismét olvasmányosabb témák következnek. Az *Egy maxima és egy naplórészlet* a Füves könyv egy darabját hasonlítja össze az azonos időben íródott (1943–1944) napló tartalmilag is összevethető részletével. Ismét nyilvánvaló a szerző szándéka: gyakoroltatja velünk azt, amiről az előzőekben olvastunk, miközben azt is megmutatja, milyen sajátosan jelennek meg Márainál a konstrukció típusok mint gondolati konstellációk. A fejezet további részei is fontos szövegtani kérdésekkel foglalkoznak. A *Nézőpont, időviszonyok egy regényrészletben* az Egy polgár vallomásai című (Márai által „regényes életrajz”-nak nevezett) műből vett részletet elemez a szerző. Igen alkalmas annak szemléltetésére, hogy a vizsgált „elbeszélésben is megkülönböztethető az elbeszélő éntől az elbeszélő én. Az elbeszélő a narratív közvetítésben (a narratív eljárásban), az elbeszélő én a történetként elmondott eseményben (narratív tartalom) játszik szerepet.” (98. oldal) A fejezet utolsó pontjában ugyanezt a regényrészletet vizsgálja a szerző a *Funkcionális mondatperspektíva: topik-komment-rendszer* keretében. Az elemzés során fölvetődő elméleti kérdésekre még a nyelvtudomány sem ad teljesen egységes válaszokat, azt hiszem, éppen az ilyen jellegű, azaz konkrét példák vizsgálatával tisztázhatók majd a vitatható megállapítások. Az azonban eléggé egyértelműnek látszik, hogy a szövegelemzésben már a mezoszinten sem lehet a formális, szintaktikai pozícióhoz kötött topik fogalmát használni.

A könyv utolsó fejezete a szerkezeti egységek érintkezéséből levonható tanulságokat tárgyalja, mintegy visszakanyarodik a nagyobb szerkezeti egységek vizsgálatához. Az első kérdés, amire keresi a választ a szerző: *Mindig a makroszerkezet tényezője a cím?* Változatos szempontok szerint végzi el a Füves könyvben olvasható 202 maxima címének elemzését. Remek ötletgyűjtő hely ez az elemzés a gyakorló tanár számára! Folytatásként *A cím és a szöveg viszonyának további vizsgálata az Órarend című maximákban* alfejezetben finomíthatjuk megszerzett ismereteinket. És hogy nehogy azt higgyük, csak a sajátos szerkezetű Márai-szövegek elemzésében használhatók a bemutatott szempontok, a szerző a kötetet *Egy Krúdy-kisregény szerkezetéről: a makroszerkezet és a mezo-, mikrostruktúrák összefüggése* témával zárja, és bebizonyítja, hogy „A fenti szempontok jellegzetesen szépirodalmi (elbeszélő) mű elemzésében is alkalmazhatók”. (119. oldal)

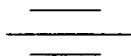
Ha végigolvasva becsukjuk V. Raisz Rózsa könyvét, bizonyosan más szemmel tekintünk a könyvet díszítő képre, mely John William Waterhouse: Pandora című festményének egy részlete. Tudom, hogy az elsődleges összefüggést a kép és a könyvsorozat neve között kell látnunk: Pandora Könyvek; de a kötetet megismerve mindenképpen hozzáteesszük majd ehhez az összefüggéshez: tökéletesen illik a forma a tartalomhoz, csodálatos „szelence”, amit kinyit-

hattunk. A szelence tartalmával fölvértézhajjuk magunkat azzal a biztos tudással, amely elen-
gedhetetlen ahhoz, hogy tanáraikra elismeréssel tekintsenek föl tanítványaik.

(A könyv megvásárolható: 3300 Eger, Érsek u. 2. Sipotéka könyvesbolt.

E-mail: sipoteka@sipoteka.hu)

Líceum Kiadó, Eger, 2008

BUCSÁNY GYÖRGY

ny. tanár

Szentes

A Nagyajtósi-émlékkönyv

Tisztelegtek a tanítványok

A szentesi Horváth Mihály Gimnázium magyar-francia szakos tanáraként működött Nagyajtósi István (1908–1989) 1933-tól 1978-ig, tehát 45 éven át.

Születésének 100. évfordulóján egykori tanítványai gondosan szerkesztett kiadvánnyal tisztelegtek a nagyhatású nevelő, a tudós tanár, a homo moralis emléke előtt.

A kötet dr. Fenyvesi István ny. egyetemi docensnek, a hajdani tanítványnak életpálya-bemutató ismertetésével kezdődik. Az adatgazdag dolgozatból megtudjuk, hogy Nagyajtósi István a Torontál megyei Nagybecskerekben született Krccselics Istvánként. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerez magyar–francia szakos tanári diplomát, majd 1933. szeptember 28-án érkezik Szentesre, ahol a gimnáziumban először „óraadó helyettes tanár”, majd „helyettes tanár”, és csak 1938-ban nevezik ki „rendes tanár”-rá.

A Szentesre érkezése utáni évben családi nevét Nagyajtósi-ra „magyarosítja”.

Munkája túlnő az iskola falain. Ismeretterjesztő előadások sora, számos iskolán kívüli nyelvtanfolyam jelzi ezt. Szakfelügyelőként 1947-től a megye magyar oktatásának egyik tanácsadója. Ilyen minőségben látogatja Németh László vásárhelyi magyaróráit is. (A kötet tartalmazza e látogatások ellenőrzési naplóba tett feljegyzését.)

Amikor 1956 után ismét megkezdődhet a nyugati nyelvek oktatása, ő indítja újra Szentesen a francia nyelvi képzést, javaslatára anyanyelvi lektor kezd meg tevékenységét a gimnáziumban. A tanár úr működésének eredményeként lett a szentesi gimnázium a francia nyelv oktatásának egyik hazai bázisa.

Szakmai tapasztalatait összegzi a gimnáziumok I. és II. osztálya számára írott és sok éven át használt francia nyelvkönyvekben.

Számos kitüntetésben, elismerésben részesült. Életművének megkoronázását az 1980-ban a francia kormány által adományozott Akadémiai pálma lovagja (Ordre des palmés académiques) kitüntetés jelenti.

Élete alkonyán tudják csak meg közeli barátai, hogy verseket is ír. Ezek válogatott darabjai „Hess, öregúr!” címmel látnak napvilágot 1990-ben. Fájdalom, hogy verseskötetét már nem vehette kézbe, 1989 novemberében elhunyt.

Fenyvesi István az életpálya ismertetését követően tanítványként így méltatja: „Azon kevesek közül való volt, akik mindnyájunkhoz meglették azt az egyéni kulcsot, amely a zárkózott kamaszlélek ellenállását is fölpatintotta.”

Az emlékkönyv az életút ismertetése után három szerkezeti egységből áll:

I. Nagyajtósi István munkáiból

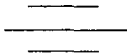
II. Emlékezések (tanítványok és kollégák tollából)

III. Szemelvények, újságcikkek (Nagyajtósi Istvánról)

Az emlékezések sokrétű képet adnak a „Grand Monsieur”-ről. Ezekből az írásokból kiderül: nevelői-oktatói hatása máig él. Egyik volt tanítványa, Mácsai Anna adótanácsadó pl. így fejezi be mondanivalóját: „Nyugdíjas vagyok, a polcomon olvasatlanul vár Az eltűnt idő nyomában, a Swann, a Bimbózó lányok árnyékában. Ígérem a tanár úrnak: el fogom olvasni.”

Jókai szerint a színész kettős sírban nyugszik: egyik a föld, a másik a feledés.

A pedagógusra is igazak Jókai szavai. Ám ez a könyv, melyet Mészáros Júlia tanárnő tanítványi szeretettel szerkesztett, és Fenyvesi István egyetemi docens lektorálásával jelent meg, megőrzi egy klasszikus gimnáziumi tanár emlékét.

DR. DOMONKOS JÁNOS

ny. iskolaigazgató

Budapest

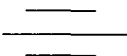
Robin Kerrod: Vízimadarak

A természet közelsége mindig fontos volt az ember számára, de ennek igénye korunkban talán még erőteljesebb. A könyv értékét gyakorlatiassága adja. A szerző célja, hogy segítse a természetben való eligazodást. Olyan olvasmányos, könnyen kezelhető kalauzt állított össze, amellyel a természetkedvelők bármikor földeríthetik a vízimadarak személyazonosságát. Mert hogyan is lehetünk elkötelezett barátai, majd később szakavatott ismerői a madaraknak? Úgy, hogy környezetünkben vagy kirándulásunk során élénk bukkannak a repülés mesterei, és megkapó viselkedésükkel, szépségükkel elültetik bennünk a sosem csituló érdeklődést, hogy azután figyelemmel kísérhessük életüket, sorsukat.

Az állatvilág enciklopédiája áttekinti a ma élő állatok főbb csoportjait és fajait. Bemutatja élőhelyüket, természetüket, színezetüket, táplálkozási szokásaikat, szaporodásukat, viselkedéssajátosságukat, s nem feledkezik meg az ökológiai és természetvédelmi kérdésekről sem. Ebben a kötetben a vízimadarak szerepelnek. A létért folyó küzdelemben mindenfajta vízi élőhelyet benépesítenek, vagy elterjednek az egész világon. Látásuk kitűnő, sokuké jobb, mint az emberé.

A kötet újdonsága, hogy vízimadaraként adattáblázat ad könnyebben áttekinthető tájékoztatást, a köznapi tudományos (latin) elnevezés szerint. A páratlan oldalak jobb felső sarkában az illető fajoknak az emberhez viszonyított méretarányos rajza segít az olvasónak.

(Helikon Kiadó, Budapest)

TÁMOGATÓINK:

Oktatásért Közalapítvány és a
Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kara

TISZTELETTELJES KÉRÉS ELŐFIZETŐINKHEZ!

Bízunk abban, hogy továbbra is töretlen támogatói, előfizetői maradnak lapunknak. Ennek reményében kérjük minden kedves Előfizetőnket, régieket és újakat, hogy a 2009. évi előfizetési díjat, amely 1800 forint, az alábbi számlára befizetni szíveskedjenek: OTP Csongrád Megyei Igazgatóság, Szeged, Módszertani Közlemények, 11735005-20003933.

Köszönjük megértésüket és támogatásukat.

A MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK KIADÓHIVATALA

Kiadja a Módszertani Közlemények Baráti Társasága
A kiadásért felel: *Dr. Siposné dr. Kedves Éva*
Kiadóhivatal: 6725 Szeged, Hattyas sor 10. Telefon: 62/546-346
Szerkesztőség: 6725 Szeged, Hattyas sor 10.
E-mail cím: tedit@jgypk.u-szeged.hu
Évente 5 alkalommal jelenik meg. Évi előfizetés díja: 1800 Ft.
A címlapot tervezte: *Fischer Ernő*
Megjelent: 1400 példányban
Juhász Nyomda Kft. Szeged
Felelős vezető: *Juhász Péter* ügyvezető
ISSN 1219-0608

A MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK KÖNYVTÁRÁNAK EDDIG MEGJELENT KÖTETEI

1. Óraleírások és elemzések, 1967.
(Előszó: Miklósvári Sándor – Szerkesztő: Németh István)
2. A pedagógusképző az „Olvasó népért”, 1969.
(Előszó: Fischer Ernő – Szerkesztő: Németh István)
3. Hazaszeretetre való nevelés, 1970.
(Előszó: Drien Károly – Szerkesztő: Németh István)
4. Petőfi az iskolában, 1972.
(Előszó: Miklósvári Sándor – Szerkesztő: Hegedűs András, Miklósvári Sándor)
5. A korszerű matematikatanítás néhány témaköre az általános iskolában, 1974.
(Előszó: Szendrei János – Szerkesztő: Szendrei János)
6. Kunstár Jánosné: Feladatgyűjtemény az általános iskolai ideiglenes matematika tantervhez, 1977.
(Előszó: Szendrei János – Szerkesztő: Szendrei János)
7. Az osztályközösség megismerése, 1981.
(Előszó: Gácsér József – Szerkesztő: Gácsér József)
8. Az orosz nyelv tanítása az általános iskola 4. osztályában, 1982.
(Előszó: Hanga Mária – Szerkesztő: Fülöp Károly, Lengyel Zsolt)
9. Gácsér József: Demokratizmus és általános iskola, 1985.
(Előszó: Dobcsányi Ferenc – Szerkesztő: Dobcsányi Ferenc)
10. Mágoriné Huhn Ágnes–Puskás Albert: Számítógép az általános iskolában, 1986.
(Előszó: Szendrei János – Szerkesztő: Dobcsányi Ferenc)
11. R. Molnár Emma–Vass László: Stilisztikai ábécé a magyar nyelv és irodalom tanításához, 1989.
(Előszó: R. Molnár Emma – Szerkesztő: Dobcsányi Ferenc)

*

A Módszertani Közlemények Kiadóhivatala tájékoztatásul közli, hogy könyvsorozatunk 11. kötete még kapható, ára 450 Ft. 10 példányos megrendelés esetén további 25%-os árkedvezményt biztosítunk mindaddig, amíg a készlet tart. Közöljük azt is, hogy a Módszertani Közlemények régebbi számai is megvásárolhatóak!

A megrendeléseket postai levelezőlapon a következő címre kérnénk: *Módszertani Közlemények Kiadóhivatala, 6725 Szeged, Hattyas sor 10.*

Web cím: <http://www.jgypk.u-szeged.hu/modszertan>

